

Komunikační význam haptiky u dětí z romské komunity

Nikol Kattauerová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikol KATTAUEROVÁ**
Osobní číslo: **H10079**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Komunikační význam haptiky u dětí z romské komunity**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti neverbální komunikace.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu zaměřeného na haptické projevy u dětí z romské komunity.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku. Brno: Books print s.r.o., 2007. ISBN 878-80-210-4454-8.

SVATOŠ, Tomáš. Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: teoretická minima a praktické náměty. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-176-7.

TEGZE, Oldřich. Neverbální komunikace: co vám prozradí lidské chování a jednání, a jak toho využít. Brno: Computer Press, 2003. ISBN 80-722-6429-X.

VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie lidské komunikace. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2.

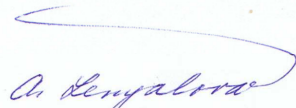
Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **3. května 2013**

Ve Zlíně dne 6. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně30.4.2013.....

.....Nikol Kattarov.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíádne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá projevem neverbální komunikace, konkrétně haptiky a zkoumáním vztahů mezi romskou a českou komunitou.

V teoretické části je podrobněji rozepsána komunikace jako taková, dále pak verbální složka komunikace spolu se související ontogenezí řeči, jazykovou rovinou, řečí, jazykem a mluvou. Dále zde podrobněji definuji úvod do neverbální komunikace a její podrobnější rozpracování z hlediska druhů. Jedna samostatná kapitola se věnuje haptice, doteku, také kulturním rozdílům a dotykové terapii.

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na výzkum rozdílů a odlišností mezi českou a romskou komunitou. Konkrétně u dětí předškolního a mladšího školního věku. Výsledky výzkumného šetření byly zjišťovány pomocí dotazníkového šetření a utvořených pozorovacích archů, které se skládají z pěti podskupin.

Klíčová slova: komunikace, neverbální komunikace, haptika, česká národnost, romská komunita

ABSTRACT

This thesis deals with the symptoms of nonverbal communication, and specifically haptic exploration of relations between the Roma and Czech community.

The theoretical part is further broken down communication as such, as well as verbal component of communication to and together with the associated ontogenesis of speech, language, speech, language and literacy. Further detail here define an introduction to nonverbal communication and its elaboration in terms of species. A separate chapter is devoted to haptic, touch, also cultural differences and touch therapy.

The practical part of the thesis is focused on the research gaps and differences between Czech and Roma community. Specifically, the preschool and early school age. The results of an exploratory survey were collected through a questionnaire survey and formed observation sheets bags, which are made up of five sub-groups.

Keywords: communication, nonverbal communication, haptics, Czech nationality, Romany community

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Karle Hrbáčkové, PhD. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a podněty při zpracování této bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala Neziskové organizaci Diakonie a pedagogickým pracovníkům základní školy, ve které jsem výzkum prováděla.

Mé poslední a největší poděkování patří mé rodině za trpělivost, pochopení, podporu a především pomoc po celou dobu mého studia.

„To nejdůležitější v komunikaci je slyšet to, co nebylo řečeno.“

P. F. Drucker

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 KOMUNIKACE	12
1.1 ONTOGENEZE ŘEČI	13
1.2 VÝVOJOVÁ PODMÍNĚNOST.....	13
1.2.1 Předškolní věk	14
1.2.2 Mladší školní věk	15
1.3 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	15
1.3.1 Řeč.....	15
1.3.2 Jazyk.....	15
1.3.3 Mluva	16
1.4 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	16
2 PŘEHLED NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	18
2.1 MIMIKA	18
2.2 GESTIKA.....	18
2.3 ŘEČ OČÍ A POHLEDŮ	19
2.4 POSTURIKA.....	19
2.5 KINEZIKA	19
2.6 PROXEMIKA.....	20
2.7 HAPTIKA	20
2.8 PARALINGVISTIKA.....	21
3 HAPTIKA	22
3.1 DOTEK.....	23
3.2 PRAVIDLA DOTEKŮ A PODÁNÍ RUKY	24
3.3 HISTORIE A PRAPŮVOD DOTEKŮ	24
3.4 KULTURNÍ ROZDÍLY	25
3.5 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ.....	26
3.5.1 Rodina	26
3.5.2 Úplná rodina.....	26
3.5.3 Neúplná rodina	27
3.5.4 Dětské domovy, pěstounská péče, adopce	27
3.6 DOTYKOVÁ TERAPIE.....	27
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 VÝZKUM.....	30
4.1 CÍL VÝZKUMU	30
4.1.1 Dílčí výzkumné cíle	30
4.1.2 Výzkumné otázky.....	30
4.1.3 Hypotézy	31

4.2	VÝZKUMNÝ SOUBOR	31
4.3	SBĚR DAT	34
4.4	TYP VÝZKUMU	34
4.4.1	Kvantitativní výzkum.....	35
4.5	METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	35
4.5.1	Dotazník	35
4.5.2	Pozorování.....	36
5	VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT	38
5.1	VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	38
5.2	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉ POLOŽKY.....	41
5.3	VYHODNOCENÍ POZOROVÁNÍ	42
5.3.1	Kontakt s vrstevníkem.....	42
5.3.2	Kontakt s učitelkou	46
5.3.3	Dotek	48
5.3.4	Hmat	53
5.3.5	Pohyby rukou	55
	ZÁVĚR	62
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	63
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	65
	SEZNAM GRAFŮ	66
	SEZNAM TABULEK.....	68
	SEZNAM PŘÍLOH.....	69

ÚVOD

Zvolení tématu neverbální komunikace pro mě bylo výzvou. Po pečlivém nastudování literárních zdrojů, kterých skutečně není mnoho, jsem se rozhodla zaměřit se na haptickou komunikaci. Jedná se o oblast, která dle mého úsudku není příliš prozkoumaná.

V teoretické části jsem se rozhodla nejprve shrnout komunikaci jako takovou, která vychází z člověka. Dále se podrobněji věnuji neverbální komunikaci a jejím jednotlivým druhům. Za nejdůležitější považuji v teoretické části kapitolu věnovanou haptice. Kde podrobněji uvádím charakteristiku haptiky, historii, význam doteku a kulturní rozdíly v této oblasti.

V teoretické části čerpám z knih jak českých, tak zahraničních autorů. Z českých autorů je to například Tomáš Svatoš, Ilona Bytešníková, Zbyněk Vybíral, Jaro Křivohlavý a Oldřich Tegze. Ze zahraničních autorů je to Gwyneth Doherty-Sneddon.

V praktické části se zabývám výzkumem haptické komunikace u romských a českých dětí. Výzkum se zaměřuje na rozdíly a odlišnosti v neverbální komunikaci mezi romskou komunitou, žijící na území české republiky, a českou národností. Výzkum se skládá ze dvou složek. Jedná se o pozorování a dotazníkové šetření. Pozorovací archy jsem si sestavila sama z informací, které jsem získala nastudováním odborné literatury od českých autorů. Jmenovitě Tomáše Svatoše, Jara Křivohlavého a Aleny Nelešovské. Pozorování a dotazníkové šetření je přizpůsobeno prostředí, ve kterém výzkum probíhal, tzn. školnímu prostředí a prostředí, kde probíhá vzdělávání. Dotazník má jedenáct položek a slouží spíše jako metoda pro získání demografických údajů, pouze čtyři otázky se týkají projevů haptiky. Té se podrobněji věnuji v druhé části výzkumného šetření metodou pozorování. Výsledky jsou zobrazeny v přehledných grafech.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KOMUNIKACE

V první kapitole se zabývám komunikací. Přibližuji definice jednotlivých autorů a vysvětluji základní pojmy. Dále objasňuji oblast verbální komunikace spolu se zaměřením na ontogenezi řeči a to ve všech čtyřech rovinách jazyka. V neposlední řadě se věnuji řeči jako takové, dále jazyku a mluvě. A neopomínám ani neverbální komunikaci.

Pojem komunikace pochází z latinského jazyka „communicare“ - přeloženo jako přenášet a sdělovat informace. S pojmem komunikace je možné se setkat jak v laické rovině tak i ve vědních disciplínách jako jsou například: sociologie, psychologie, filozofie, pedagogické vědy, biologie, logika a další (Svatoš, 2006).

Souhrn definic komunikace sestavil Svatoš (2006) takto- „, *Cherry 1961- Komunikaci rozumíme rozlišitelnou odpověď organismu na podnět. Janoušek 1968- Komunikace jakožto sdělování a přijímání informací v sociálním chování a sociálních vztazích lidí. Vnitřně souvisí s interakcí, tj. se vzájemným působením na sebe navzájem. Lamser 1969- Společenská (sociální) komunikace je sdělování (přenos informací a výměna názorů) v rámci společenského kontaktu. Gavora 1981- Pedagogickou komunikaci chápeme jako vzájemnou výměnu pedagogických informací mezi účastníky výchovně vzdělávacích procesu, která vede ke změnám v osobnosti žáka, přičemž dochází ke změnám v osobnosti učitele. Sup 1985- Komunikaci rozumíme přenos informací, myšlenek, pocitů atd. od jednoho člověka k druhému, resp. Skupině lidí, uskutečňovaný pomocí symbolů (znaků) umožňujících převrtváření poznatků a dorozumění mezi lidmi. Nikl 1990- Komunikace je obecný jev, s fyzikálními, biologickými, psychologickými, společenskými a kulturními aspekty. Navrátil, Fleischmann, Klimeš 1992- Komunikaci je tedy nutné chápat jako základní prostředek uskutečňování výchovy a vzdělání, který umožňuje zprostředkovaně v podobě verbální a neverbálních projevů učitelů a žáků realizaci zvolených cílů, obsahu, metod a forem jako prvků vyučování.*“ (Svatoš, 2006, str. 25, 26, 27)

Dle Slavíka (2012) sdělení, tedy komunikaci ve skupině ovlivňuje především:

- Vhodně stanovené cíle
- Správná volba formy sdělení
- Správné využití verbální komunikace
- Účelové využití neverbální komunikace

- Výběr vhodných technických prostředků
- Osobnost sdělujícího člověka

(Slavík, 2012, str. 89)

1.1 Ontogeneze řeči

Vývoj řeči, je velmi složitý proces v životě dítěte, který je po celou dobu ovlivňován endogenými a exogenými faktory. Řeč u dítěte musíme sledovat zároveň s psychickým stavem a vnějším prostředím dítěte. Vývoj řeči u člověka má poměrně rychlý průběh. Za důležité období můžeme považovat vývoj řeči do 6. roku dítěte, někdy i dříve. To jak se řeč vyvíjí, záleží především na těchto faktorech: CNS- centrální nervové soustavě, intelektu dítěte, motorických schopnostech, sluchových a zrakových schopnostech, nadáním pro komunikaci a sociálním prostředím.

Mezi autory, kteří se vývojem řeči zabývali, patří Piaget, Stern, Čáda, Rubinstein a další. Vývoj řeči se dělí na dvě stádia a to: první období přípravné neboli **předřečové**, které trvá do 1 roku dítěte. Druhým obdobím **je vlastní vývoj řeči**, který trvá od 1 roku života dítěte. Ve vývoji řeči mluvíme i o jazykových rovinách. Ty dělíme na: Lexikálně sématickou- ta se zaměřuje na pasivní a aktivní slovní zásobu a definování pojmů. Morfologicko-syntaktická rovina- zabývá se uplatněním gramatických pravidel, gramatickou správností slov a vět. Foneticko- fonologická rovina- zabývá se zvukovou stránkou, hláskami. Tuto jazykovou rovinu můžeme zkoumat ze všech jazykových rovin nejdříve. Pragmatická rovina- zaměřuje se na schopnost vyjádřit se (Bytešníková, 2007).

1.2 Vývojová podmíněnost

Vývoj řeči u dětí je považován za jeden z nejdůležitějších procesů v životě. Každé dítě je individuální a podle toho také probíhá vývoj řeči a mluvních schopností. Někdo může ve svém věku dosáhnout vyšší úrovně, jiný může být opožděný a v určitém stádiu vývoje zůstat déle.

Vývoj řeči rozdělujeme do dvou stádií:

- Preverbální stádium - toto stádium neboli období trvá od narození do jednoho roku dítěte.

- Vlastní vývoj řeči – toto stádium je ve velké míře ovlivněno tím, co na dítě působí a jak to dítě přijímá.

1.2.1 Předškolní věk

Tento věk je vymezen od 3 do 6 let věku dítěte.

Dle Bytešnickové (2012) okolo třech a půl let nastupuje tzv. druhý věk otázek. Dítě v tomto věku opakovaně pokládá otázky typu „Proč“ „Kdy?“. Okolo čtvrtého roku života dítěte se začíná u dětí rozvíjet stádium intelektualizace řeči, která trvá až do dospělosti. Ve stádiu intelektualizace řeči dochází k vývoji řeči po stránce logické. Děti chápou obsah, konkrétnost, abstrakci, zlepšuje se gramatika, řečový projev a slovní zásoba je bohatší každým dnem. Za klíčové období je považováno období od tří až do šesti let, kdy u interaktivních dětí můžeme sledovat rychlejší vývojové tempo (Bytešnicková, 2012, str. 20-21).

V širším slova smyslu je předškolní věk označován od narození až po vstup do první třídy. (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 87)

„Charakter vývoje řeči ovlivňují především následující faktory:

- *stav centrální nervové soustavy,*
- *úroveň intelektových schopností,*
- *úroveň motorických schopností,*
- *úroveň sluchové percepce,*
- *úroveň zrakové percepce,*
- *vrozená míra nadání pro řeč a jazyk,*
- *vlivy sociálního prostředí.“*

(Bytešnicková, 2012, str. 21)

Za důležité považuji, že vývoj řeči a vše s ním spojené souvisí s rodinou a sociálními faktory. Na přelomu předškolního a mladšího školního věku musíme brát zřetel na to, že dítě se může cítit nezačleněné, odloučené od svých vrstevníků a můžou nastat změny ve vývoji.

1.2.2 Mladší školní věk

Tento věk je vymezen od 7 do 11 let věku dítěte.

Dle Vágnerové začínají děti v raném školním věku uvažovat jiným způsobem. V jejich myšlení se odráží vývojové změny, které umožňují dítěti zvládat nároky učiva, ale jejich rozvojové schopnosti se stále rozvíjejí. (Vágnerová In Kelnarová, Matějková, 2010, str. 93)

Z psychologického hlediska je toto období klidné. Na jeho konci přichází puberta a prepuberta. V rámci komunikace je rodičům doporučováno s dětmi v tomto věku mluvit. V období mladšího školního věku by rodiče měli kamarády svých dětí poznat blíž, zajímat se o ně a třeba je i pozvat domů. Rodiče by měli vědět, s kým se jejich dítě kamarádí, o čem se jeho dítě baví s vrstevníky. Dítě v tomto věku je přesto pořád závislé na názoru rodiče a proto potřebuje, aby se o něho rodič zajímal (Špaňhelová, 2009, str. 78).

1.3 Verbální komunikace

V základu je v jazyce všechno psychologické povahy.

(F. de Saussure)

Verbální neboli slovní komunikaci rozumíme jako dorozumívání jedné nebo více osob s pomocí jazyka nebo znaky jazykového systému. Jako příklad verbální komunikace jednoho člověka můžeme uvést vnitřní řeč-neboli samomluvu (Vybíral, 2005).

1.3.1 Řeč

Řeč můžeme považovat za slovní myšlení a sdělování myšlenek (Bytešníková, 2007).

Řeč je obecná, biologická lidská vlastnost, při které zvukově, písemně nebo pomocí nějakého kódu sdělujeme smysluplné informace.

Jedlička uvádí: „*Řeč lze definovat jako biologickou vlastnost člověka, systém, kterým lze přenášet informace pomocí jazyka.*“ (Škodová, Jedlička a kol. in Bytešníková, 2007, str. 61, 61)

1.3.2 Jazyk

Jazyk je specifická vlastnost určité, vymezené skupiny lidí sdělovat informace prostřednictvím zvukového, písemného nebo jiného kódu. Jazyk je závislý na přesných sématických, gramatických, fonologických a fonetických zákonech, které pro něj platí.

Novák (1999) upřesňuje, že jazyk se vyvíjí, objevují se v něm nová slova a významy, může se rovněž měnit i jeho gramatika. Lze tedy konstatovat, že jazyk je jev společenský.

Alajouanine In (Koukolík, 2002, s. 175): „*Jazyk je výsledek složité neuronální činnosti, dovolující vyjadřovat a vnímat duševní stavy prostřednictvím sluchových a gramatických znaků nebo gest při využití sensorických a motorických funkcí, které k tomuto účelu nebyly prvotně specializovány.*“ (Bytešnicková, 2007, str. 61)

1.3.3 Mluva

Mluva neboli promluva je jazykový projev v určitém okamžiku, liší se na základě toho, kdo promluvu realizuje (Novák, 1999).

1.4 Neverbální komunikace

Smích a úsměv jsou brány, jimiž se dá do člověka propašovat mnoho dobrého.

C. Morgenstern

Neverbální komunikace v sobě zahrnuje vše, co signalizujeme bez použití slov, nebo dohromady se slovní komunikací.

Způsoby neverbální komunikace můžeme dále rozebírat na pohyby rukou, nohou. Při neverbální komunikaci také délku odmlky, intonaci. Dále mimiku obličeje (Vybíral, 2009, str. 81).

V anglické literatuře se užívá termín nonverbal communication, ale také se můžeme setkat s termínem bodily action nebo bodily communication (Vybíral, 2009, str. 83).

Dále lze za neverbální komunikaci považovat neverbální zvukové projevy, uměle vytvořené doplňky, práci motorického aparátu (Müllerová, 2002, str. 52).

Neverbální stránka komunikace je propojena s emocemi a vnitřním stavem člověka. Tyto části tvoří celek, a jedno bez druhého nemůže existovat (Svatoš, 2006).

Neverbální komunikaci lze také označit jako širší pojem, ve kterém jsou zahrnuty různé oblasti lidských projevů a také produktů. Pokud mluvíme o neverbální komunikaci, tak také mluvíme o potřebě zorientovat se, poznávat, hledání významu, dále o schodě a objevování rozporu (Tegze, 2003).

Neverbální komunikace má řadu podob, a ty dělíme do těchto skupin:

Gesta rukou, pohled očí, výraz obličeje, dotyk, držení těla, prostorové chování, tělesný vzhled, mimoslovní hlasové projevy a pach (Doherty-Sneddon, 2005).

Všechny tyto neverbální projevy se mohou zdát jako odlišné, ovšem při zamyšlení zjistíme, že každý projev je si s druhým v něčem podobný. A to protože, ve všech projevech je základem informace o tom, co se děje uvnitř nás, jaké máme pocity a co si myslíme. Informace z projevů neverbální komunikace jsou vysílány buď záměrně nebo nezáměrně (Doherty-Sneddon, 2005).

Bytešníková (2012) uvádí, že neverbální komunikace je často považována za expresivnější a pravdivější, oproti verbální komunikaci (Bytešníková, 2012, str. 13).

Věřím, že první kapitola je správným úvodem do problematiky a podává základní informace pro pochopení daného tématu.

2 PŘEHLED NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

V této kapitole se zabývám rozbořem jednotlivých druhů neverbální komunikace. Najdete zde výčet a přehled mimiky, gestiky, řeči očí a pohledů, posturiky, kinetiky, proxemiky, haptiky a paralingvistiky. Tato kapitola jasně a stručně vystihuje podstatu tématu.

2.1 Mimika

„Lidská tvář má velice bohatý komunikační potencial. Je v prvé řadě důležitým sdělovačem emocionálních stavů. Odráží vzájemné postoje lidí, kteří spolu jednají, poskytuje zpětnou vazbu v rozhovoru, tj. odpověď na to, co jsme druhému člověku řekli. Někteří badatelé se dokonce domnívají, že z hlediska komunikace je tvář vedle slova druhým nejdůležitějším sdělovacím prostředkem v mezilidské komunikaci...“ (M. O. Knapp, In Nelešovská, 1978, str. 47)

P. Ekman zjistil, že díky svalům máme možnost více jak 1000 výrazů v obličejí.

Funkce mimických projevů:

- sdělovací- tradiční gesta určité země, jako je například zdvořilostní úsměv
- instrumentální- pohyby obličejí například při kýchání
- emoční- projevení citů, pocitů, prožitků a nálady

Z výsledků studia bylo zjištěno, že z obličejí umějí lépe číst introverti než extroverti. A dále bylo zjištěno, že ženy jsou ve čtení z tváře lepší než muži (Nelešovská, 2005, str. 47).

Svatoš ve své knize udává, že mimické projevy jsou výrazem exteriorizace vnitřních stavů a prožitků komunikujícího jedince, ale opakem je interiorizace- samotné zviditelnění (Svatoš, 2006).

2.2 Gestika

Gesta jsou pohyby rukou, které využíváme při komunikaci. Obsahují mnoho informací, které člověk nevysloví, a my si jen zřídka uvědomujeme, že je dáváme najevo. Gestikulace je považována za okno do znalostí a myšlení člověka. Mnohdy si ale gesta neuvědomuje, přehlídáme je a nebo si je špatně vykládáme. Gesta dělíme na symbolická, ilustrační a dále emoční.

Gestické projevy lze rozdělit na funkční nebo nefunkční. Funkční projevy-sdělení malého množství informací, kdežto nefunkční projevy jsou jednorázová činnost- například je mi zima, tření rukou (Doherty-Sneddon, 2005).

Ruce lze nazývat i jako „detektor“- například malé děti když lžou, si zakrývají ústa. A nebo také v zaměstnání, na poradě, pokud si všimnete, že si někdo zakrývá ústa, znamená to, že s vámi nesouhlasí (Theil, 1993, str. 50, 53).

Taktéž lze tvrdit, že naše ruce, paže ale také nohy jsou nejméně stejně výmluvné jako náš jazyk (Theil, 1997, str. 8).

2.3 Řeč očí a pohledů

Oči jsou pro mnoho lidí důležitou součástí obličeje. Oko jako takové, je často označováno jako „okno do duše“, které zprostředkovává mnoho informací, sociálních vztahů. Jako funkci řeči očí a pohledů považujeme sociální, emoční, ale i intelektuální složku. Pohledem buď získáváme informace, nebo zjišťujeme stav osob, s kterými komunikujeme (Doherty-Sneddon, 2005).

2.4 Posturika

Svatoš (2006) ve své knize uvádí, že posturika je sdělování informací postavením končetin, polohou těla a hlavy.

Předmětem zkoumání posturologie jsou tedy polohy těla. Tím, že člověk svým tělem zaujme určitou polohu a to buď rukou, nohou, hlavou, může ostatním něco sdělit. Člověk může sdělovat svůj postoj a to buď přátelský nebo nepřátelský, nebo také vyjádřit, zda chce s člověkem ještě být v kontaktu nebo ne. Za základní polohy těla považujeme polohu vsedě, vleže a vstoje (Nelešovská, 2005, str. 53).

2.5 Kinezika

Dle Svatoše je to motorická aktivita, která může mít různou podobu a je zaměřena na ovládnutí prostoru komunikace (Svatoš, 2006).

Kinezika vznikla z latinského slova „kinema- pohyb“. Spadá do oblasti sociální psychologie, která se zabývá pohyby lidského těla a jeho částí při neverbální komunikaci. Záleží také na daných pohybech. Můžeme se setkat například s pohyby rukou, které jsou nazývá-

ny například chirognomie a ne gestika, i když se jedná o pohyby rukou (Nelešovská, 2005, str. 51).

2.6 Proxemika

Proxemika je sdělování informací oddalováním nebo přibližováním a také zároveň vyjadřuje vliv dané vzdálenosti na úroveň komunikace (Svatoš, 2006).

Proxemiku lze také definovat jako sdělování informací přiblížením a oddálením. Toto je nejprostší definice proxemiky. Studium v této oblasti bylo zjištěno, že odstup mezi lidmi patří mezi jednu z nestarších disciplín neverbální komunikace (Nelešovská, 2005, str. 54).

Rozlišujeme několik zón v toxemické komunikaci:

- **Intimní zóna**- do této zóny řadíme lidí nejbližší. Řadíme sem nejbližší rodinu, partnery, manžely, ale také vztah mezi matkou a dítětem.
- **Osobní zóna**- jedná se o zónu přibližně 45- 75 cm. Do této zóny si pouštíme taktéž naše blízké, kamarády a také lidí, na kterých nám záleží, máme k nim dobrý vztah. Můžeme sem zařadit i takový kontakt, kdy se dva drží za ruce. Horní hranice této zóny je 120cm, do které ale můžeme přijít i s neznámým člověkem.
- **Sociální zóna**- tady je hranice 120- 210 cm. Tato je zóna, kterou udržujeme při komunikaci na jednání, při diskuzi, nebo třeba učitel a žák při zkoušení. Za horní hranici je považováno 210- 360cm.
- **Veřejná zóna**- Zde je určena vzdálenost komunikace 360- 760cm. Je to zóna, se kterou se setkáváme běžně, tedy denně. Například v autobuse, ve městě, ve třídě, knihovně nebo v kině.

(Nelešovská, 2005, str. 55)

2.7 Haptika

Z anglického jazyka „hadic“- hmatový. Tímto typem komunikace se rozumí sdělování informací prostřednictvím doteků a tělesného kontaktu (Svatoš, 2006).

Jestliže dojde ke kontaktu mezi dvěma lidmi, můžeme se zajímat i o to, jakou částí těla se osoby dotkly, ale také jaký ten dotek byl. Jako dotek můžeme považovat podání ruky, stisk, objetí, pohlazení štípání, píchání. Každý dotek může dávat najevo přátelství nebo nepřátelství (Nelešovská, 2005, str. 54).

2.8 Paralingvistika

Jedná se o sdělování informací tónem řeči.

Dle Nelešovské (2005) paralingvistika souvisí s naší řečí, ale nedá se zachytit, tedy zapsat. Tento druh neverbální komunikace ovšem tvoří jakýsi „přechod“ ke slovním způsobům chování.

Do charakteristik paralingvistické komunikace řadíme:

- Hlasitost
- Výška tónu
- Rychlost
- Objem řeči
- Intonace- melodie
- Pohyby v řeči
- Správnou výslovnost
- Kvalitu řeči
- Členění řeči- frázování

(Nelešovská, 2005, str. 56)

Jsem přesvědčena, že tato kapitola je přehledná a výstižná. Jsou zde obsaženy základní informace, které mohou člověku pomoci se lépe zorientovat v neverbální komunikaci. Mnoho lidí, si po přečtení této kapitoly uvědomí, jak neverbálně komunikuje, a doposud si to ani neuvědomoval.

3 HAPTIKA

„Člověk je ze všech živočichů nejrozumnější, má totiž ruce.“

(Anaxagorás)

Třetí kapitola je věnována čistě haptice. Obsahuje obecné informace, a také vymezení toho, co vše můžeme haptikou sdělovat a přijímat. Dále se zde zabývám dotekem, který je pro haptickou komunikaci nejdůležitějším faktorem. U doteku se zaměřuji na pravidla, kterými se všichni, i když někdy nevědomě řídíme a také na prapůvod- historii doteku. Nezbytnou součástí této kapitoly jsou i kulturní rozdíly v dané oblasti, a také sociální prostředí. Na závěr této kapitoly se zabývám dotykovou terapií, o které dle mého úsudku lidé moc neví.

Termín haptika byl do sociální psychologie zaveden lingvistou Williamem Austinem. Tímto termínem se vyjadřuje taktilní kontakt (dotek). Klasická představa o pěti smyslech člověka (zrak, sluch, čich, chuť a hmat) doznala v posledním století podstatných změn. Ty se týkají v první řadě hmatu. Zjistilo se totiž, že hmat není jedním jediným smyslem, ale celým souborem různých smyslů, které mají společné to, že jejich orgány jsou zakončené v kůži.

„Souhrnně zde hovoříme o taktilním kontaktu- o dotekovém dráždění a stimulaci kožních smyslů.“

Tento taktilní kontakt zahrnuje:

- a) příjem zpráv o působení tlaku, který působí deformaci kůže,*
- b) příjem zpráv o působení tepla,*
- c) příjem zpráv o působení chladu,*
- d) příjem zpráv o působení podnětů, které působí bolest,*
- e) někdy sem bývá zařazován i smysl pro vibrace, který registruje chvění.“*

(Křivohlavý, 1988, str. 55)

Dle Nelešovské (2005) tedy dotek tkví v citlivosti kožních smyslů.

Pokud se doteku zúčastní dva lidé, můžeme tedy mluvit o tom, kterou částí těla se dotkly, ale i charakterizovat daný dotek. K tomu abychom charakterizovaly dotek, můžeme využít řadu termínů, a to: podání ruky, stisk, objetí, pohlázení, políbení, poplácání, štípnutí, píchnutí a další. Dále styk dotekem dělíme na přímý a nepřímý. Přímý se vyznačuje „kúží na

kůži“ a nepřímý poplácáním po rameni, když je druhý oblečený, například poplácání přes kabát. Dále lze dotek jako takový dělit na přátelský a nepřátelský. Dotek nepřátelský lze definovat jako facka, plácnutí. Naopak dotek přátelský definujeme jako pohlazení (Křivohlavý, 1988).

A. E. Schefflen poukazuje na význam doteku. Například milenci držící se za ruce ukazují, že jsou svoji. Dále dotek nohou pod stolem symbolizuje napomínání. J. Fast se zabývá skrytými významy doteku. Mluví o symbolické funkci. Například, žena, která hladí určitý předmět, chce být hlazená (Křivohlavý, 1988).

Dále může haptika vyjadřovat:

- emoce- ať už jsou kladné nebo záporné
- samostatný kontakt- který je buď projevem náklonnosti, nebo také projevem agre- sivity
- rituály
- ovlivňování druhých
- funkční doteky- jako například poškrábání na nose.

Dle Smejkal (2011) je podání ruky intimnější než pozdrav, lidé se totiž dostávají do přímého kontaktu. Podáním ruky si vytváříme první dojem, vyjadřujeme postavení. (Smejkal, 2011, str. 56)

3.1 Dotek

Z mého pohledu bere mnoho lidí dotek za samozřejmý a automatický, prakticky si ho neuvědomujeme. Přitom dotekem se dá získat ale taky přijmout velké množství informací a proto by lidé v tomto směru měli být více všímaví a pozornější.

Dotek patří k důležité části lidských vztahů a má velký vliv na vývoj jedince. Z evolučního hlediska je snad nejpůvodnějším symbolem neverbální komunikace. Pro mnoho skupin primátů je dotek „společenským tmelem“, který napomáhá při sociálních vazbách. Přiměřené a kladné doteky mohou mít velký přínos a to v oblastech sociální, emoční, duševní a tělesné.

Dotek jako takový patří do primitivní formy komunikace. Dále patří mezi základní činnosti- páření, krmení a ochrana území. Dotek řadíme mezi základní prvky péče o dítě. Je při-

rozené, že děti mají potřebu doteku – zvedání, přenášení, krmení a také převlékání. Už od útlého věku dítě dotek potřebuje a to především pro svůj pozdější vývoj jak tělesný, emoční, sociální tak intelektuální. Dotek se s věkem mění. Nikdy nebudeme prožívat takové doteky jako v dětství. Do jednoho roku jsou doteky velmi intenzivní, ale poté se začínají rovnoměrně po celé dětství snižovat. Význam doteku a také jeho vliv závisí především na mnoha faktorech, na tom, zda je dotyk náhodný nebo záměrný (Doherty-Sneddon, 2005).

3.2 Pravidla doteků a podání ruky

S každými druhy doteků se pojí také různá pravidla, která si děti osvojují a učí se pravidlům platným ve společnosti. Samostatná pravidla se mění s tím, zda se dva komunikující znají a také s probíhající situací. V podvědomí tyto pravidla všichni známe, a pokud je někdo poruší, všímáme si toho. Dospělí lidé stejného pohlaví v západních zemích se dotýkají poměrně často rukama a předloktím, ale v tomto případě je dotek spodní části trupu nepřijatelný. Přesná pravidla samozřejmě určují dané kultury a vztahy zúčastněných. Doteků, které pravidla neporušují, si příliš nevšímáme. Z pokusů a studií týkajících se doteků vyšel závěr, že pokud se cizí žena dotkne nezáměrně muže, on jí dá vyšší spropitné nebo se věnuje jejím problémům (Doherty-Sneddon, 2005).

Ruku podává jako první:

- Žena- muž nesmí natáhnout ruku k ženě jako první, výjimkou jsou vysoce postavení lidé
- Starší člověk mladému
- Nadřízený podřízenému
- Osoba známá méně známé osobě

(Smejkal, 2011, str. 56)

3.3 Historie a prapůvod doteků

S dotekem se setkáváme už u zvířat. Dotek je nejprimitivnější forma komunikace a patří k základním činnostem člověka.

U společenských primátů je dotek velmi hluboký. Většina opic a lidoopů žije ve skupinách a to především proto, že se navzájem chrání a také kvůli potravě, lépe se jim hledá ve skupinách. Členové skupin si uvolňují napětí a také se vzájemně starají o srst. Vzájemné do-

teky jsou nedílnou součástí sociálního života jak opic tak i lidoopů. Dospělí lidé doteky v tak velké míře jako opice nevyužívají. Tady doteky nahrazuje řeč. Mnoho lidí si ovšem potřebu doteků uvědomuje a tak například volí různé druhy masáží. Dotyk sám o sobě má terapeutické účinky jak pro děti, tak i pro dospělé. V 80. letech 20. století autoři Jones a Yarborough sestavil sedm kategorií doteků. Každý z nich má jiný význam a účinek a také svá pravidla (Doherty-Sneddon, 2005).

Kategorie doteků	Příklady
Vyjadřující kladný vztah	Konejšivé dotyky
Hravé	Plácnutí po zádech, pošimrání
Vyjadřující ovládnutí	Poklepání na rameno kvůli získání pozornosti
Rituály	Pozdravy, křty
Smíšené	Pozdravy a náklonnost
Související s úkolem	Měření nohy v obchodě s obuví
Náhodné	Srážka s cizím člověkem ve vlaku

Tabulka 1- *Kategorie doteků*- (Doherty-Sneddon, Gwyneth, 2005, str. 161)

3.4 Kulturní rozdíly

V oblasti haptiky existují patrné kulturní rozdíly. A dělíme kultury na kontaktní a nekontaktní. Do kontaktních kultur řadíme jižní Evropu, Latinskou Ameriku a některé arabské a africké společnosti- zde jsou doteky běžné. Určitý způsobem je zde ale závislost na pohlaví zúčastněných- arabští muži používají doteky často, ale na veřejnosti se ženy nesmí dotknout. Do nekontaktních skupin, kam řadíme severní Evropu a Japonsko je dotyk méně častý a souvisí s přísnými pravidly. To že lidé neznají dané pravidla, může vést k rozpakům ale také urážkám. Každý kdo se má setkat s jinou kulturou, měl by si jejich pravidla prostudovat. To, že doteky mají svá daná pravidla, si uvědomují už i malé děti. Dospělý jsou schopni dětem prominout neznalost daných pravidel spíše než dospělým. Často tedy nastává situace, že dospělý se řídí jinými pravidly při styku s dětmi a dospělým (Doherty-Sneddon, 2005).

V Polsku je bráno za normální letmé políbení může ženě na ruku. Ve Francii zas objetí a vzdušný polibek (Plaňava, 2005, str. 44).

Doteky se tedy liší dle kultur. Afroameričané se dotýkají víc než Evroameričané. U dětí Evroameričanů klesají časté doteky od mateřské školy po šestou třídu, ale oproti tomu u Afroameričanů tomu tak není. Japonci se vzájemně dotýkají méně než Anglosasové, kteří se dotýkají vzájemně mnohem méně než obyvatelé jižní Evropy (De Vito, 2008, str. 168).

3.5 Sociální prostředí

Za sociální prostředí je považováno to prostředí, ve kterém dítě žije a pohybuje se. Tedy nejbližší rodina, vrstevníci, škola, zájmové kroužky. Sociální prostředí souvisí i s dalším vývojem dítěte a to po stránkách- biologické, psychologické a sociální.

3.5.1 Rodina

Rodina vytváří pilíře psychické odolnosti i v dalších stádiích života. Je základním socializačním činitelem ve vývoji dítěte- podílí se na formování osobnosti a postoji k životu.

Funkce rodiny:

- reprodukční prostředí
- socializační
- bezpečí
- sebepojetí
- zdroj stresu.

(Hubinková, 2008, str. 87)

Rodina se neustále vyvíjí a reaguje na změny ve společnosti (Gillernová, Kezba, Rymeš, 2011, str. 106).

3.5.2 Úplná rodina

Za úplnou rodinu považují tu, která má všechny znaky rodiny. Dítě má rodiče, žije s nimi, je vychováváno a v rámci možností žije důstojný život.

Úplná rodina poskytuje dítěti mnoho aspektů pro rozvoj- cestování, divadlo, kino. (Novák, 2012, str. 99).

3.5.3 Neúplná rodina

Za neúplnou rodinu považuji tu, ve které chybí jeden z rodičů z důvodu rozvodu nebo úmrtí.

V roce 1991 bylo v České republice 434 000 neúplných rodin, o deset let později v roce 2011 už 576 000 neúplných rodin (Gillernová, Kezba, Rymeš, 2011, str. 106).

3.5.4 Dětské domovy, pěstounská péče, adopce

V současné době je v České republice mnoho zařízení, které poskytují náhradní rodinnou péči. Jak dětské domovy, pěstounská péče, SOS dětské vesničky- například Chvalčov, tak i jedna z posledních forem a to adopce.

Ve Zlínském kraji konkrétně 6 těchto zařízení, jmenovitě- Dětské centrum Zlín, Dětský domov a základní škola Vizovice, Dětský domov Bojkovice, Dětský domov Valašské Meziříčí, Dětský domov Zlín- Lazy a Dětský domov Smolina.

3.6 Dotyková terapie

Dotyková terapie má **sociální a emoční význam** na duševní pohodu. Jisté typy dotyků, mohou být prospěšné našemu zdraví. Dotykovou terapií lze využívat k podpoře vývoje. Z výzkumů vychází, že pokud se zdravotní sestry před operací dotýkaly žen, pacientkám se zlepšil tělesný tlak a rychleji se uzdravovaly. Dále výzkumy odhalily, že pokud se zdravotní sestry dotýkaly mužů, žádný výsledek se nedostavil. Příznivé účinky v oblasti doteků byly zjištěny i u nezralých dětí. Děti, které jsou předčasně narozeny, mají mnoho zdravotních problémů. Studie se tedy zaměřila na to, jestli rytmické hlazení těchto dětí má nějaký vliv na jejich stav. První skupiny zdravotníci hladili dvakrát denně po dobu deseti minut od hlavy k patě, kdežto druhé skupině se dostávalo jen klasické lékařské péče. Z výzkumu vyšlo najevo, že děti, které podstoupily dotykovou terapii, se daleko lépe zotavily. Děti z první skupiny také v prvním roce života měly daleko vyšší IQ. Některé výzkumy poukazují na to, že dotyk, stimulující tlakové receptory má vliv na nervovou soustavu a fyziologickou stránku. Doteková terapie se také používá na zlepšení pozornosti a aktivit v předškolním věku u dětí s autismem. Součástí této terapie bylo tření částí těla- rukou, paží, trupu, nohou a chodidel. Výsledkem této terapie bylo snížení negativních projevů chování, dítě dokázalo sedět u člověka a hrát si s ním (Doherty-Sneddon, 2005).

V této kapitole jsou obsaženy základní informace týkající se jak haptiky, tak samostatného doteku. Za zajímavou zde považuji podkapitulu kulturní rozdíly a také dotekovou terapii. O dotekové terapii se příliš nemluví, není tak rozšířená, ale z mého pohledu je velmi zajímavá.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Samostatný výzkum rozdílů mezi romskými a českými dětmi probíhal v jejich přirozeném a známém prostředí. Po dlouhodobějším hledání jsem získala kontakt na Neziskovou organizaci – Diakonie, která má sídlo na Vsetíně, a zde jsem také realizovala část výzkumu. Nezisková organizace se zabývá romskou komunitou, prací s ní a terénní službou. Výzkum českých dětí probíhal v družině v jedné ze základních škol ve Zlínském kraji. Pro výzkum v oblasti haptiky jsem zvolila formu dotazníkového šetření, které je spíše metodou orientační pro získání demografických dat a čtyři dotazníkové položky se týkají konkrétně haptiky. Další výzkumnou metodou je pozorování, které pokládám za hlavní složku výzkumné části. Pozorování jsem si zvolila proto, že pouze ze slov a čísel nevyčtu to, jak daný jedinec využívá haptiku a zda jsou rozdíly patrné nebo ne. Z mého pohledu a vědomostí usuzuji, že rozdíly mezi romskými a českými dětmi v oblasti haptiky nejsou. A to z toho důvodu, že Romové žijí u nás v České republice delší čas a snaží se přizpůsobovat našim podmínkám a pravidlům. Moje tvrzení vychází také z toho, že v žádné publikaci ani v odborné literatuře jsem nevyhledala žádné konkrétní informace či tvrzení o tom, že by rozdíly mezi těmito skupinami existovaly.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu je zjistit, zda vůbec existují rozdíly v neverbální komunikaci v oblasti haptiky u romských a českých dětí.

4.1.1 Dílčí výzkumné cíle

- zjistit, zda existují rozdíly v úrovni sociálních vztahů, vztahující se k haptice
- dotazníkovým šetřením zjistit v jaké konkrétní oblasti se rozdíly projevují
- určit jak velká je míra odlišnosti mezi romskými a českými dětmi v oblasti haptiky
- pozorováním vyhodnotit konkrétní projevy haptiky

4.1.2 Výzkumné otázky

- Když jdou děti s rodinou na procházku, drží se s rodiči za ruce?
- Když děti udělají něco dobře a maminka je pochválí, přidá i pohlázení?
- Ve škole nebo školce, podávají si děti s paní učitelkou ruku?

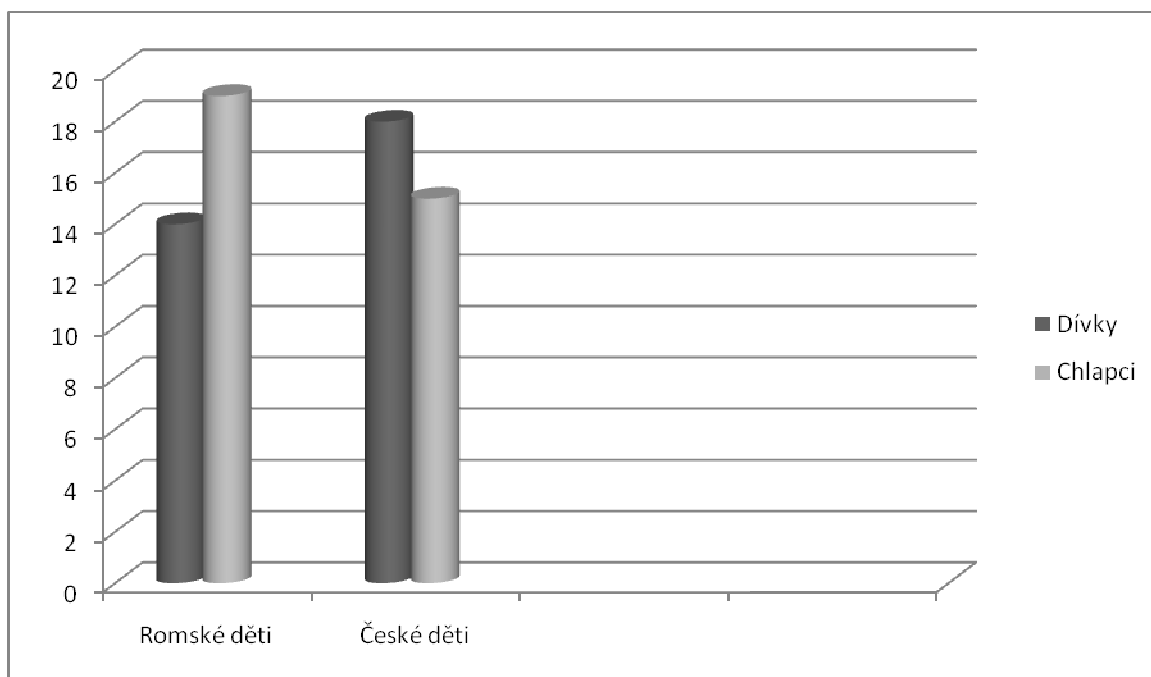
- Mají děti kamaráda nebo kamarádku, se kterou/kterým mají speciální pozdrav za pomoci rukou?

4.1.3 Hypotézy

- Romské děti se s rodiči za ruce drží stejně jako české děti.
- Romské děti rodič ve stejné míře pohladí jako děti české.
- Romské děti si podávají ruce s pedagogickým pracovníkem ve stejné míře jako děti české.
- Romské děti využívají stejně jako české děti speciální pozdrav za pomoci rukou.

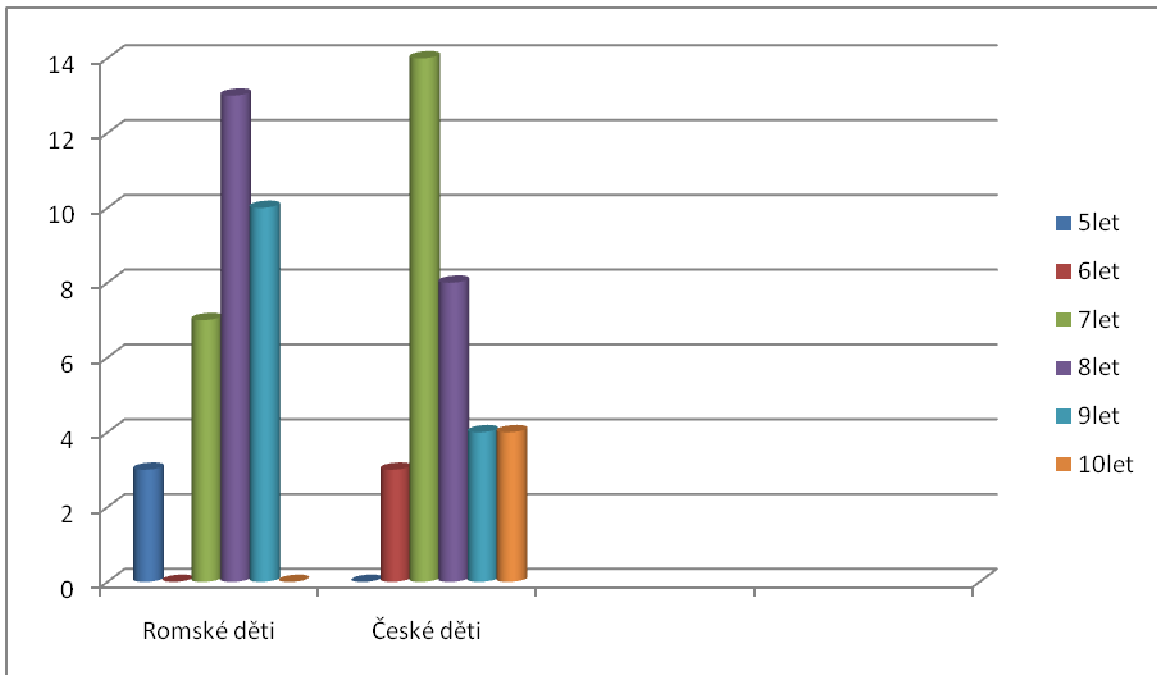
4.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor se skládal z 66 dětí předškolního a mladšího školního věku. Z celkového počtu bylo 33 dětí romských a 33 dětí českých. Celkem se výzkumu zúčastnilo 14 romských dívek a 19 romských chlapců, dále 18 českých dívek a 15 českých chlapců.

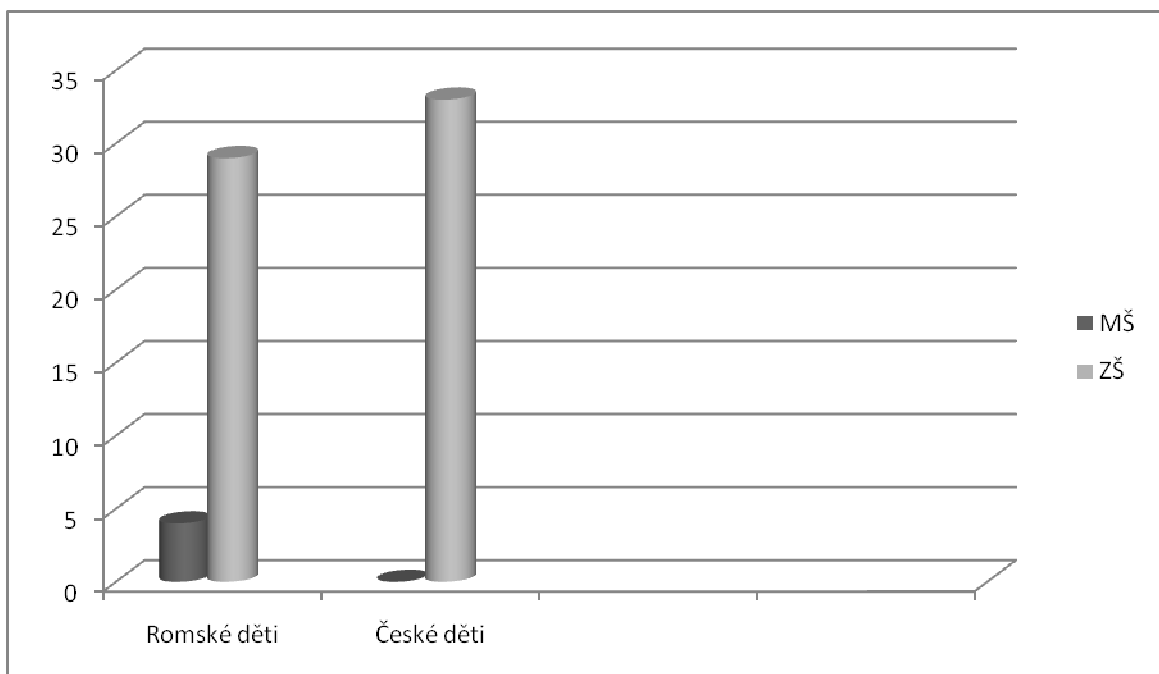
Graf 1

Věk dětí, které se zúčastnily výzkumného šetření byl spíše vyrovnaný. Romské děti byly ve věku 5, 7, 8, 9 let. České děti ve věku 6, 7, 8, 9, 10 let.

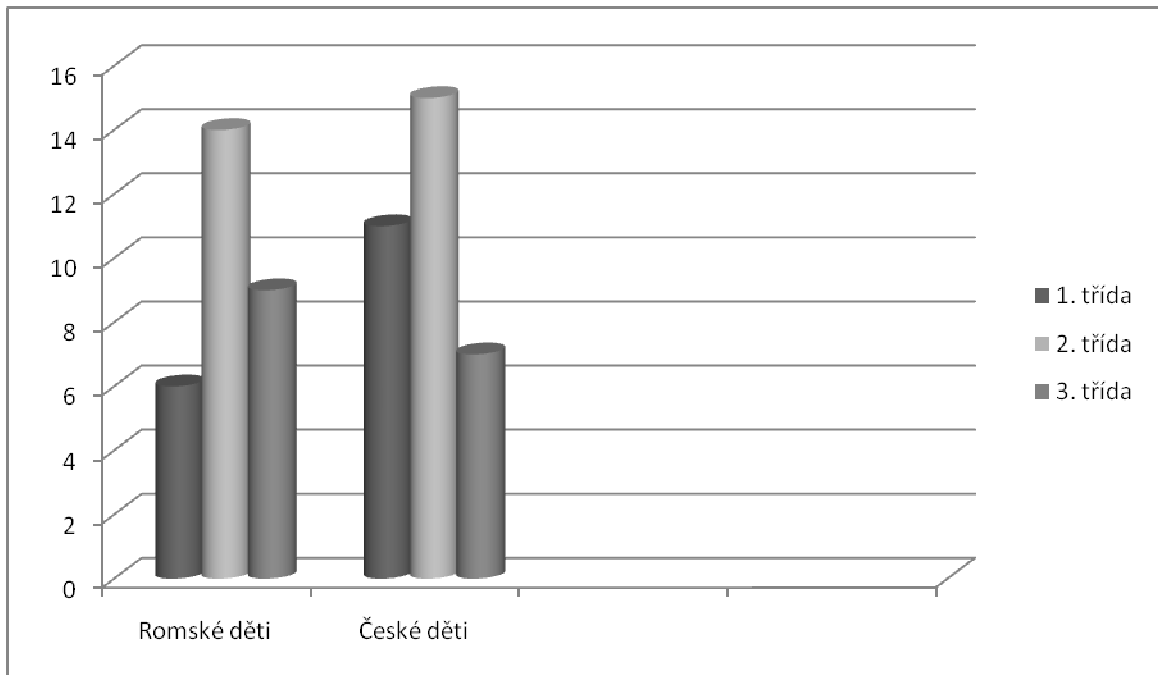
Graf 2

Z celkového počtu dětí pouze 4 (12%) z nich navštěvovaly Mateřskou školu, konkrétněji děti romské. Dále 29 (88%) romských dětí navštěvovalo základní školu. Všech 33 (100%) českých dětí navštěvovalo školu základní.

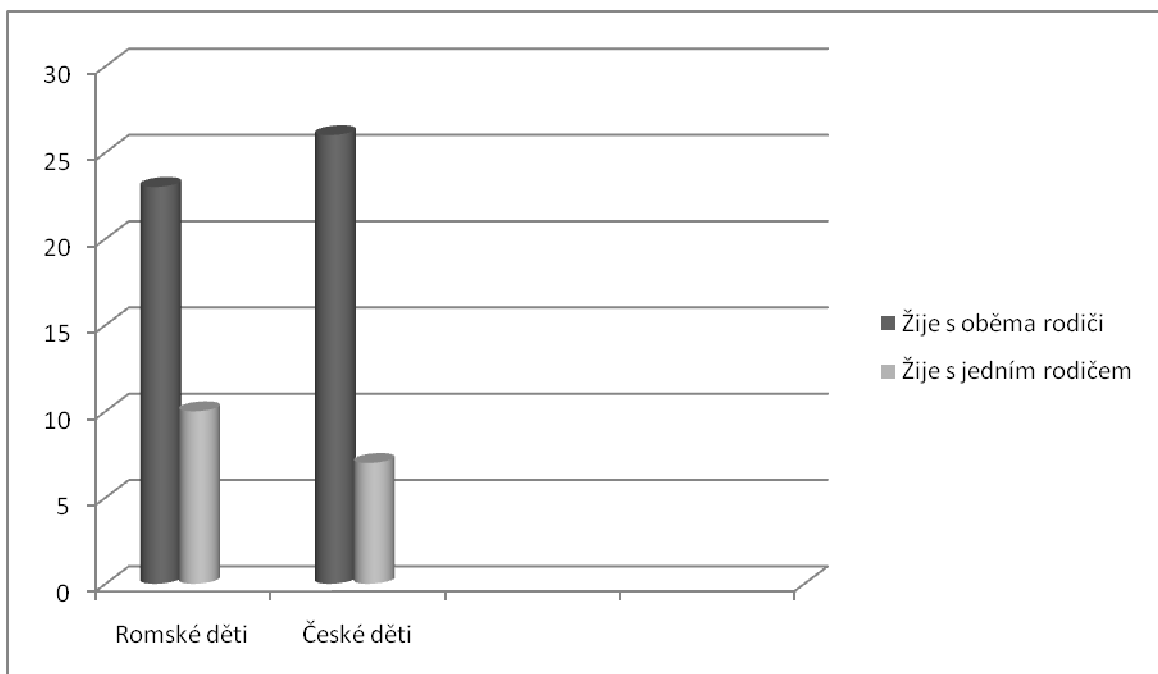
Graf 3

Děti navštěvující základní školu dochází do 1., 2. nebo 3. třídy.

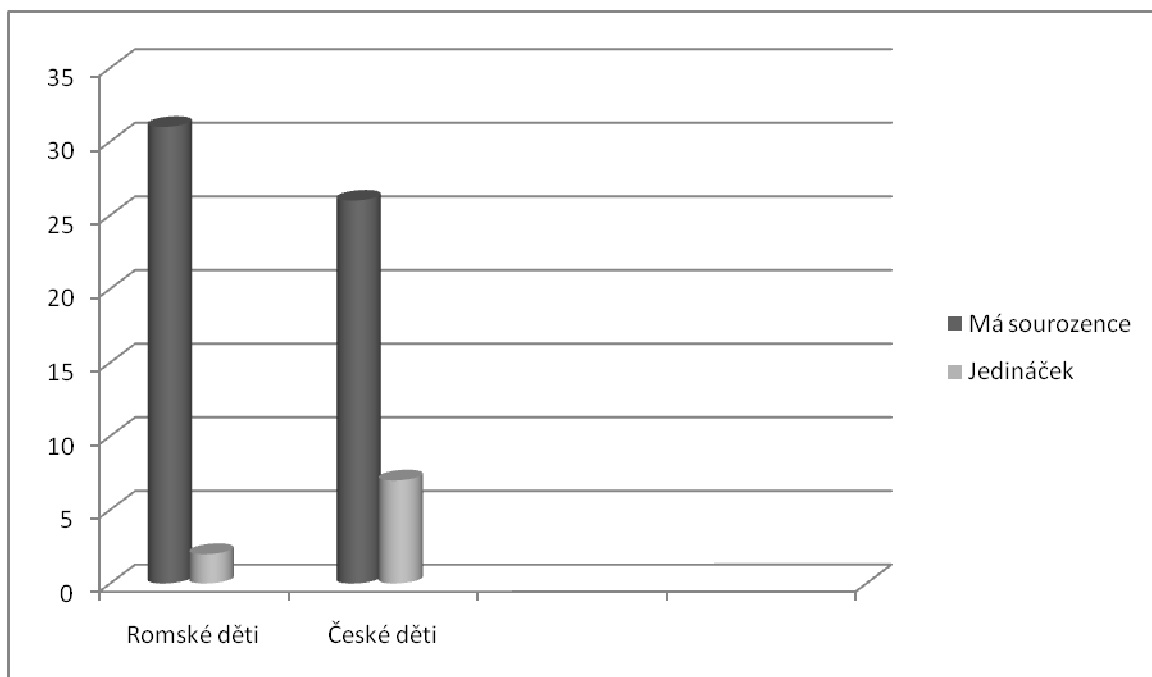
Graf 4

Celkem 23 (70%) dětí romských žije s oběma rodiči, opakem je 10 (30%) dětí romských, které žijí jen s jedním rodičem. Dále 26 (79%) českých dětí žije s oběma rodiči a 7 (21) dětí nikoliv.

Graf 5

Celkem 31 (94%) romských dětí má alespoň jednoho sourozence a celkem 26 (79%) dětí českých má taktéž alespoň jednoho sourozence.

Graf 6

4.3 Sběr dat

Nejprve probíhal sběr dat na Vsetíně v centru Diakonie- nezisková organizace, která se věnuje práci s romskou komunitou. Do Vsetína jsem jela dvakrát, poprvé jsem navštívila tzv. miniškoličku, zde jsem měla bohužel jen pět dětí, termín mé návštěvy se setkal s výplatou sociálních dávek. O týden později jsem jela na Vsetín znovu, tentokrát odpoledne do nízkoprahového centra, zde bylo dětí dostatek a velmi se o můj výzkum zajímaly. Poté co jsem získala výsledky průzkumného šetření ze Vsetína, tak jsem mohla navštívit Základní školu ve Zlíně, konkrétně družinu. Podle počtu vyplněných záznamových archů a dotazníků, jsem byla s paní vychovatelkou domluvená, kolik dětí budu potřebovat pro realizaci výzkumu.

4.4 Typ výzkumu

Výzkumné šetření mé práce je deskriptivního a relačního typu a výběr respondentů a pozorovaných je dostupný. Výzkumem zjišťuji výskyt haptiky a zda jsou v její oblasti vztahy mezi romskými a českými dětmi.

4.4.1 Kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum se zabývá získáváním údajů o něčem, co bylo nebo právě probíhá. Účelem výzkumu je získat měřitelné údaje. Aby byly naplněny všechny podmínky naplnění dat, musíme pracovat s velkým množstvím respondentů (Kozel, 2006, str. 120).

Do výzkumu se zapojilo 33 dětí z každé strany. Celkem se tedy výzkumu zúčastnilo 66 dětí ve věku od 5 do 10 let.

4.5 Metody výzkumného šetření

První realizovanou metodou výzkumu byl dotazník. Po získání potřebných dat následovalo přímé pozorování dětí. Pozorování je objektivní a pomohlo mi získat pravdivá data, která jsem použila k výzkumu samostatné práce.

4.5.1 Dotazník

Dotazník je nejrozšířenější nástroj výzkumu. Dotazník obsahuje řadu otázek směrem k respondentovi a je velmi flexibilní (Kotler, Vong, a kol., 2007, str. 420).

Dotazník byl připraven pro menší děti a obsahoval jednoduché otázky. Dětem, které neuměly, číst jsem pomáhala vyplnit dotazník a to tak, že jsem jim otázku přečetla a zaznamenala jejich odpověď do dotazníku. Dotazník obsahoval celkem 11 otázek. Prvních 6 otázek bylo zaměřených a zjišťování demografických údajů. První otázka byla zaměřena na *pohlaví* respondentů. Děti měly na výběr ze dvou možností: Ano- Ne. Otázka tedy bylo uzavřená. Otázka číslo dvě byla se zaměřením na *věk*. Tato otázka byla otevřená a děti vypisovali pouze čísla. Třetí výzkumná otázka byla zaměřena na *docházku do mateřské nebo základní školy*. Opět byla možnost odpovědi otevřená a děti ve většině případů kroužkovali svůj výběr odpovědi. Čtvrtá otázka byla pro děti, které odpověděly, že navštěvují Základní školu. Tady byla možnost taktéž volné odpovědi a to napsat, *kerou třídu navštěvují*. Další výzkumná otázka, pátá se zaměřovala na oblast rodiny, zda děti *žijí s oběma rodiči*. Otázka byla uzavřená s výběrem možností Ano- Ne. Otázka číslo šest taktéž zjišťovala rodinný život, a to zda má dítě *sourozence*. Sedmá výzkumná otázka byla uzavřená s výběrem možností Ano- Ne a zjišťovala, zda se *děti drží s rodiči za ruce*. Výzkumná otázka číslo osm byla také uzavřená s výběrem možností Ano- Ne a zjišťovala, zda rodiče děti při pochvle *pohladí*. Devátá výzkumná otázka zjišťovala, jestli si děti ve škole či školce podávají s učitelem ruku. Tento typ otázky byl uzavřený s výběrem odpovědí Ano- Ne. Otázka číslo deset zjišťovala, zda mají děti speciální pozdrav s využitím rukou. Výběr možností

byl Ano- Ne, čili výzkumná otázka bylo uzavřená. Poslední, jedenáctá výzkumná otázka se zaměřovala na využití rukou, k čemu je děti nejvíce využívají. Poslední výzkumná otázka byla otevřená.

Prvních šest položek v dotazníku je vyhodnoceno procentuálním a grafickým znázorněním. Další čtyři položky dotazníku jsou zároveň výzkumnými otázkami, takže jsou taktéž vyhodnoceny procentuálním a grafickým znázorněním, a samozřejmě testem Chí- kvadrát, pomocí čtyřpolní tabulky. Poslední položka dotazníku je otevřená a vyhodnocená slovně a také graficky.

4.5.2 Pozorování

Pozorování nejčastěji probíhá bez přímého kontaktu mezi pozorovatelem a pozorovaným, tedy bez aktivní účasti pozorovaného. Při pozorování nepokládáme lidem otázky, ale sledujeme chování a pocity (Kozel, 2006, str. 138).

Pozorování bylo přímé a krátkodobé. Pozorovací arch jsem si utvořila sama po nastudování odborné literatury a projevů haptiky. Pozorovací arch obsahoval celkem 23 položek, z toho u jednadvaceti položek bylo kritérium Ano- Ne a u dvou bylo kritérium Silný- Slabý, Přátelský- Nepřátelský. Pozorovací arch jsem si rozdělila do pěti podskupin- *kontakt s vrstevníkem*, *kontakt s učitelkou*, *dotek*, *hmat*, *pohyby rukou*. V první podskupině *kontakt s vrstevníkem* je zahrnuto- přirozeně přichází do styku s ostatními dětmi, pozdraví se s dětmi za pomoci rukou, pozdraví se s dětmi dotekem, všímá si ostatních a doplní to hmatem, straní se kolektivu, vybírá si činnosti kde je s více dětmi a jsou v kontaktu. U každé s těchto položek byl výběr možností Ano- Ne. V druhé podskupině *kontakt s učitelkou* je zahrnuto- pozdraví se s učitelkou podáním ruky, udržuje s učitelkou hmatový kontakt. Každá s těchto položek může být vyjádřena Ano- Ne. V podskupině třetí s názvem *dotek* řadím- dotek s opačným pohlavím, dotek se stejným pohlavím, zda děti nemají problém se chytit za ruce, jaký je dotek vůči ostatním a jak silný stisk děti mají. První tři položky pozorování v této skupině mohou být vyjádřeny Ano- Ne a naopak poslední dvě položky této podskupiny mají možnost Přátelský- Nepřátelský a Silný- Slabý. Do čtvrté podskupiny *poznávání předmětů hmatem* spadá- pozná tři známé předměty- v tomto případě se jedná o Pet láhev, míč a tužku. Dále pozná tři neznámé předměty a to plyšového medvěda, gumičku do vlasů a lžici. Posledním bodem této skupiny je oblast poznání pěti neznámých předmětů, jmenovitě brýle, kostka, hodinky, bonbón a sponka do vlasů. Pátá skupina s názvem *pohyby rukou* obsahuje pohyby rukou v obličeji, dotýkání se čela, dotýkání se nosu, prst

v okolí úst a jiné pohyby rukou na hlavě. U každé z uvedených položek je výběr možností Ano- Ne.

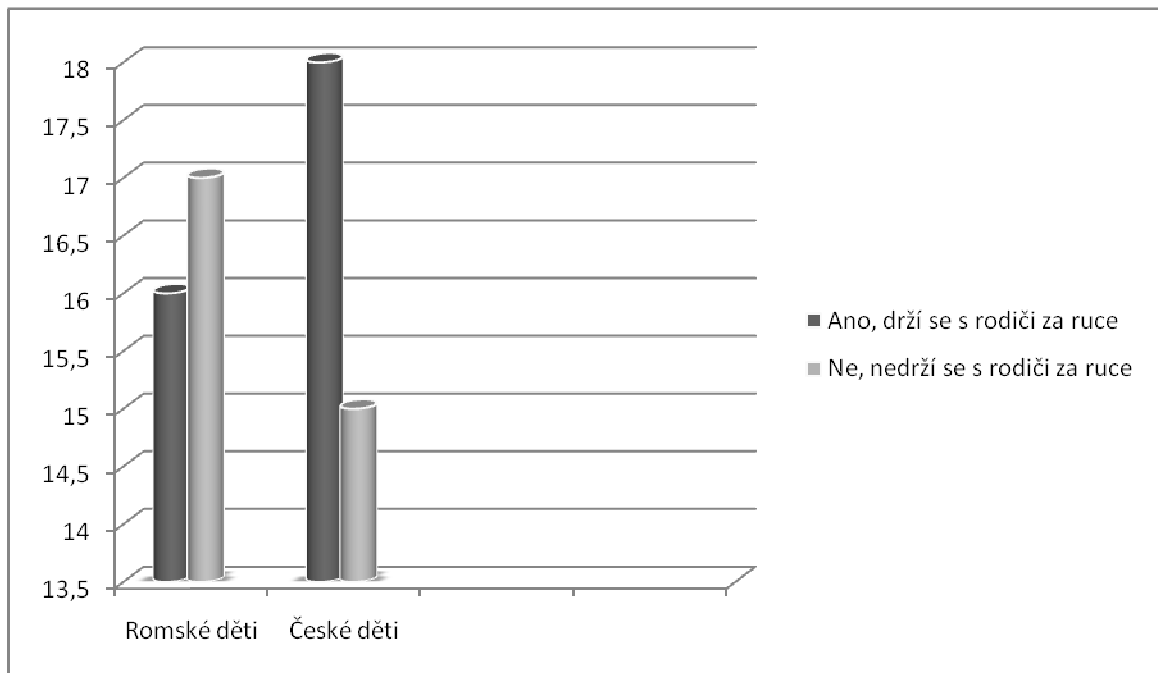
Každá položka pozorovacího archu je vyhodnocena slovním hodnocením, grafickým znázorněním a procentuálním vyjádřením.

5 VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT

5.1 Vyhodnocení výzkumných otázek

Otázka: *Když jdeš s rodinou na procházku, držíš se s rodiči za ruce?*

Romských dětí se při procházce drží za ruce s rodičem 16(48%). Kdežto české děti dle výsledků uvedly, že 18 (55%) z nich se s rodičem drží za ruce.

Graf 7

Stanovené hypotézy:

H₀- Romské děti se s rodiči za ruce drží stejně jako české děti.

H₁- Romské děti se s rodiči drží za ruce častěji, než děti české.

$$x^2=0,24$$

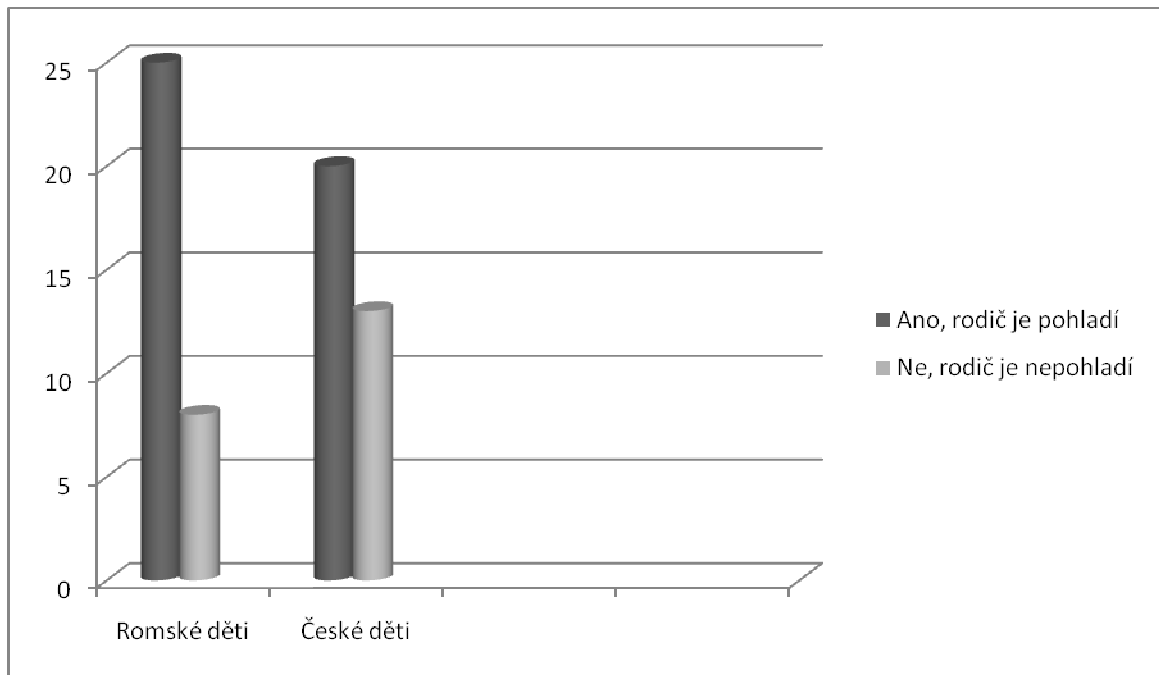
$$x^2_{0,05(1)}=3,841$$

Za základě zjištěných dat přijímám **nulovou hypotézu**, tedy že se romské děti drží za ruce stejně jako děti české.

Mé tvrzení, že se děti romské drží za ruce stejně, jako děti české se potvrdilo. Předpokládala jsem, že velkou roli v tom sehraje věk dětí a také to, že romské děti jsou ovlivněny těmi českými- děti romské a děti české spolu přichází do styku téměř každý den, v rámci výuky.

Otázka: *Když uděláš něco dobře a maminka tě pochválí, přidá i pohlazení?*

Zde mě výsledky trochu překvapily. Celkem 25(76%) romských dětí rodič chválí i s pohlazením. České děti rodič chválí s pohlazením oproti romským dětem jen ve 20 (61%) případech.

Graf 8

Stanovené hypotézy:

Ho- Romské děti rodič ve stejné míře pohladí jako děti české.

H1- Romské děti rodič hladí častěji, než rodič dětí českých.

$$x^2=1,74$$

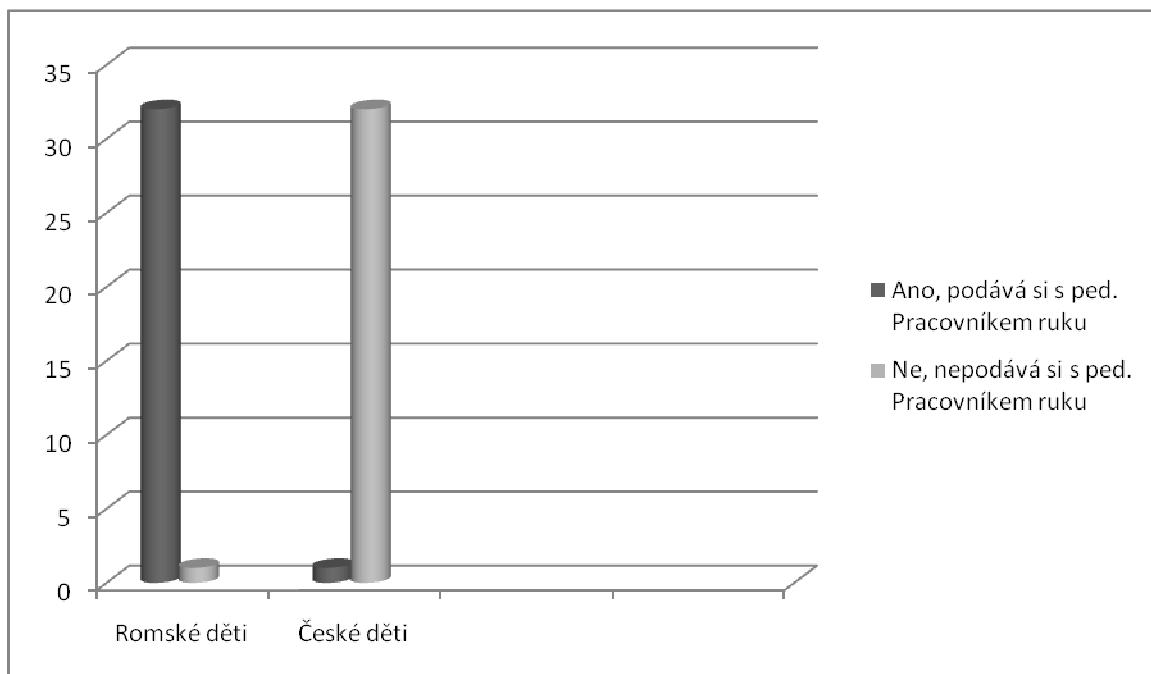
$$x^2_{0,05(1)}=3,841$$

Přijímám **nulovou hypotézu**, tedy že romské děti rodič pohladí ve stejné míře jako české děti jejich rodič.

Zde se mé tvrzení potvrdilo. Předpokládala jsem, že rodiče romských dětí a rodiče českých dětí hladí děti ve stejné míře. Z mého pohledu jsou romské rodiny ovlivněny tím, že delší čas žijí u nás v České republice.

Otázka: *Ve školce nebo škole, podáváš si s paní učitelkou ruce?*

Zde jsem byla hodně překvapená. Romské děti si s vyučujícím podávají ruce téměř všechny, až na jedno dítě. Úplným opakem jsou děti české, kde si s vyučujícím podává ruku pouze jedno dítě.

Graf 9

Stanovené hypotézy:

H₀- Romské děti si podávají ruce s pedagogickým pracovníkem ve stejné míře jako děti české.

H₁- Romské děti si podávají ruce častěji s pedagogickým pracovníkem, než děti české.

$$\chi^2=39,16$$

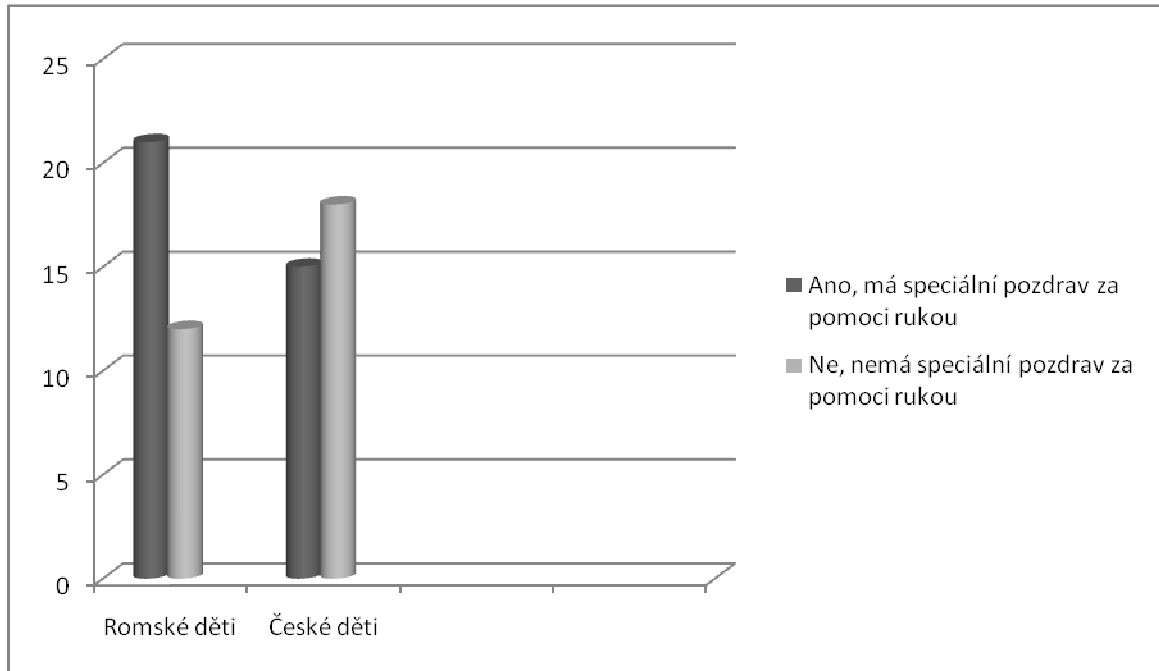
$$\chi^2_{0,05(1)}=3,841$$

Na základě výsledků přijímám **hypotézu alternativní**, tedy že si romské děti podávají ruce s pedagogickým pracovníkem častěji než děti české.

Mé tvrzení, že romské a české děti si podávají ruce s pedagogickým pracovníkem ve stejné míře potvrzeno nebylo. Předpokládala jsem, že když děti společně navštěvují základní školu nebo školu mateřskou, tak že budou rovnocenní. Jak se ale ukázalo, romské děti jsou v tomto směru aktivnější a preferují podávání rukou s pedagogickým pracovníkem.

Otázka: *Máš kamaráda nebo kamarádku, se kterým máš speciální pozdrav, za pomoci rukou?*

Zde je vidět menší míra odlišnosti v oblasti haptiky. Celkem 21 (64%) romských dětí má se svým kamarádem speciální pozdrav za pomoci rukou. Ve skupině českých dětí se tímto způsobem zdraví pouze 15 (45%) žáků.

Graf 10

Stanovené hypotézy:

H₀- Romské děti využívají stejně jako české děti speciální pozdrav za pomoci rukou.

H₁- Romské děti využívají speciální pozdrav za pomoci rukou častěji.

$$\chi^2=2,2$$

$$\chi^2_{0,05(1)}=3,841$$

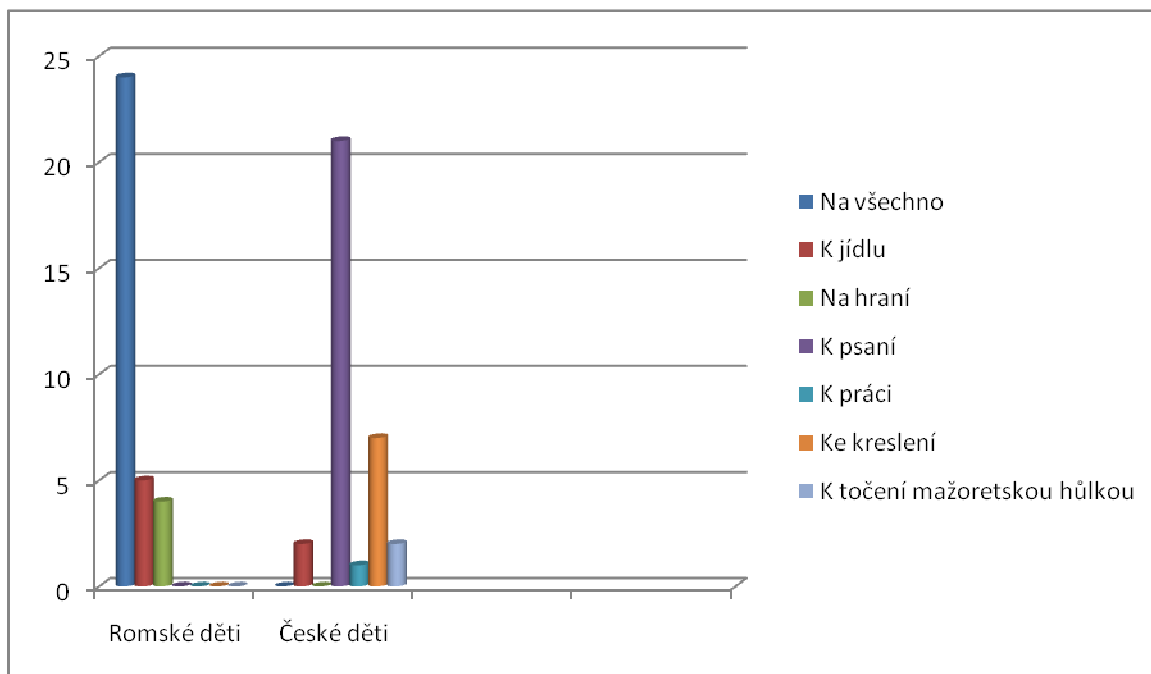
V tomto případě přijímám **nulovou hypotézu** a to, že romské děti využívají pozdrav za pomoci rukou stejně jako děti české.

Předpokládala jsem, že děti z obou dvou skupin budou mít specifický pozdrav za pomoci rukou. Můj předpoklad vycházel také z toho, že v dnešní době, se takto zdraví většina dětí a mladistvých.

5.2 Vyhodnocení dotazníkové položky

Otázka: *K čemu nejčastěji používáš ruce?*

Romské děti uvedly jen tři typy odpovědí a to: k jídlu, na všechno a na hraní. České děti byly kreativnější a uvedly, že ruce nejčastěji používají k: psaní, práci, kreslení, k jídlu a točení mažoretkou hůlkou.

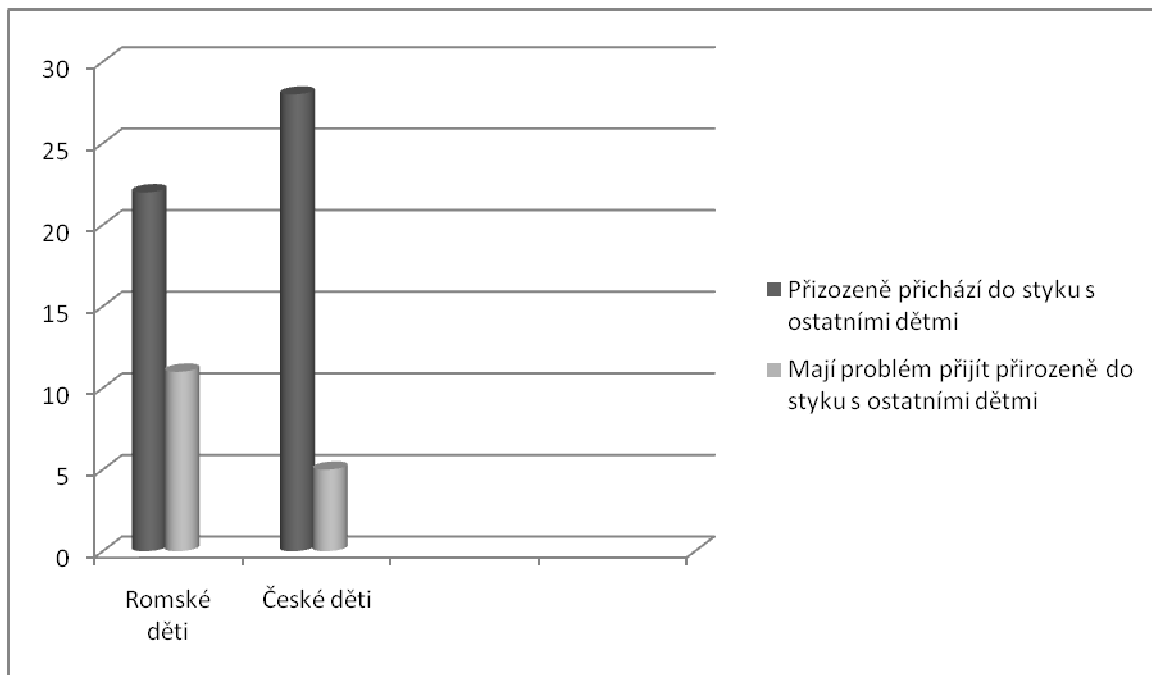
Graf 11

5.3 Vyhodnocení pozorování

5.3.1 Kontakt s vrstevníkem

1. Přirozeně přichází do styku s ostatními dětmi

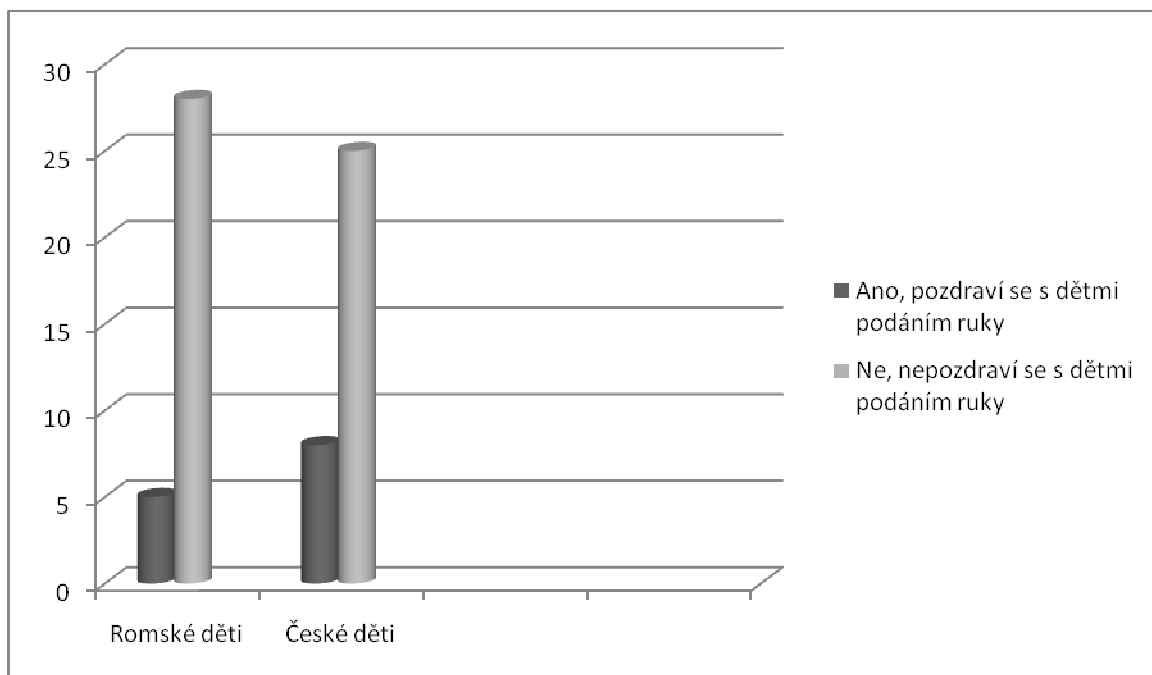
Zde je mírnější odchylka. Děti romské komunity mají v 11 případech (33%) problém přijít přirozeně do styku s ostatními dětmi, opakem je 22 (64%) romských dětí, kterým nečiní problém přijít přirozeně do styku s ostatní dětmi. Děti české národnosti mají problém přijít přirozeně do styku s dětmi v 5 případech (15%). Dále 28 českých dětí (85%) tento problém nemá. Tento výsledek mě překvapil, jelikož o romské komunitě je známo, že jsou velmi kontaktní.

Graf 12

2. Pozdraví se s dětmi za pomoci rukou

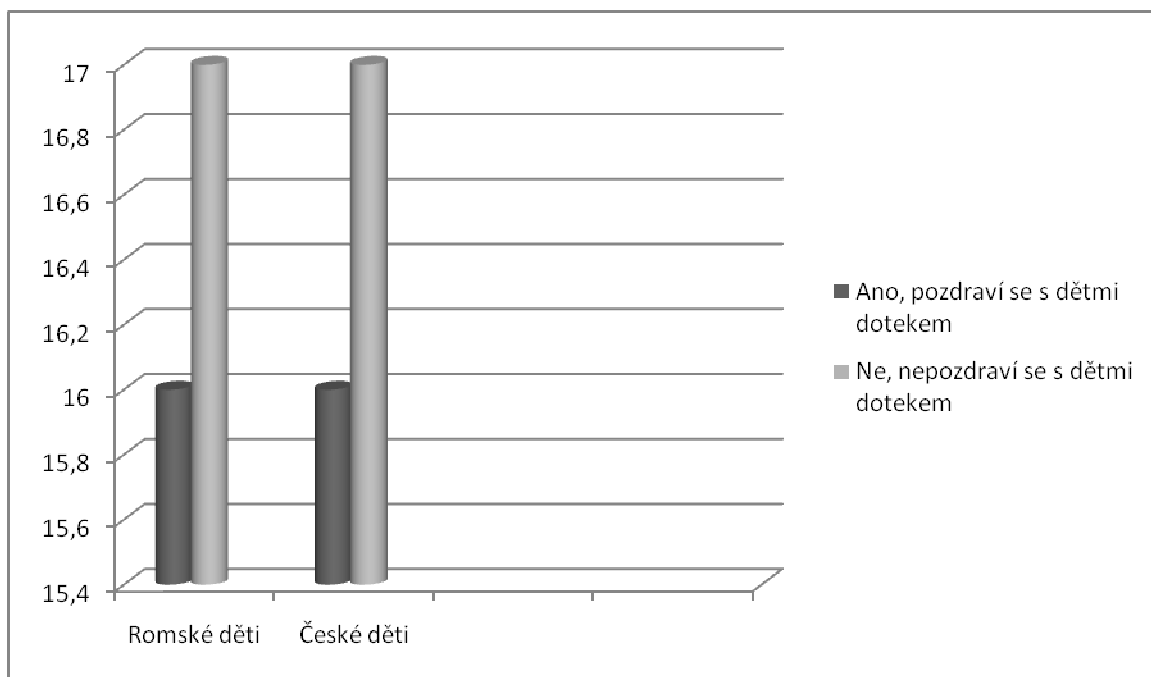
V celkovém součtu je výsledek téměř rovnocenný. Celkem 5 (15%) romských dětí se zdraví za pomoci rukou a 28 (85%) romských dětí ne. Děti české 8 (24%) se zdraví za pomoci rukou a celkem 25 (76%) dětí ne. Tedy skoro žádný výrazný rozdíl zde není.

Graf 13

3. Pozdraví se s dětmi dotekem

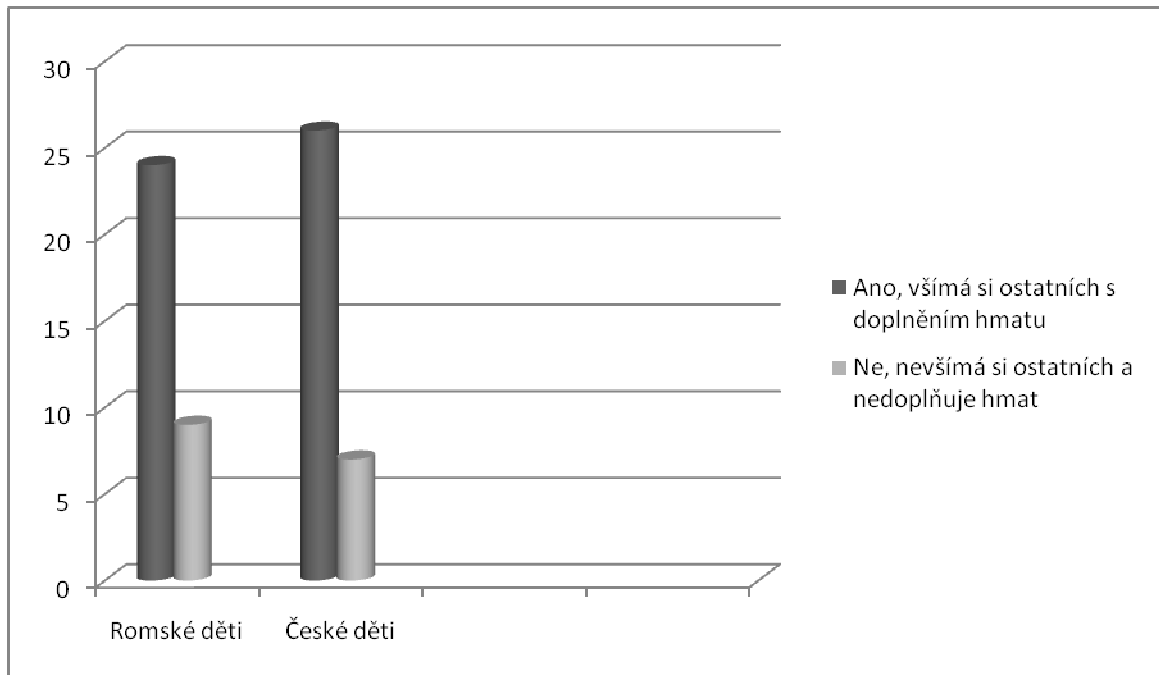
Zde jsou výsledky totožné, 16 (48%) romských i 16 (48%) českých dětí se zdraví dotekem. Z toho tedy vyplývá, že 17 (52%) romských a českých dětí se s dětmi nezdraví dotekem, ale pouze verbální formou komunikace. Z pozorování jsem zjistila, že je to nejčastěji poplácání.

Graf 14

4. Všímá si ostatních dětí a doplní to hmatem

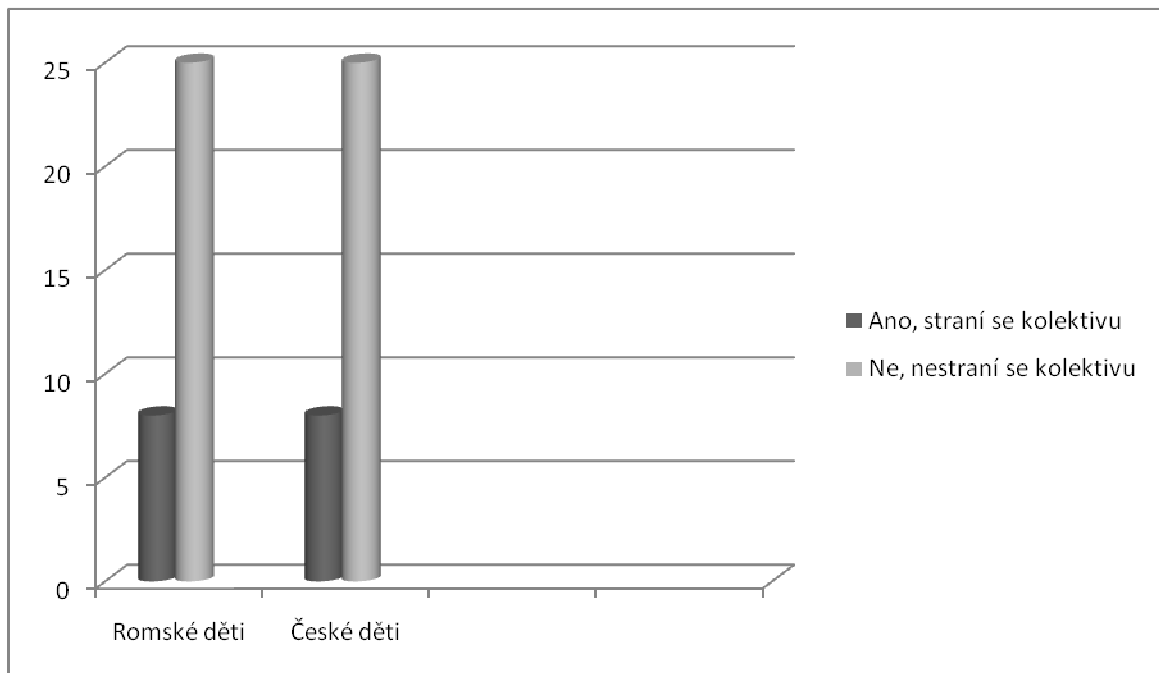
Zde také nejsou žádné výrazné rozdíly. Romské děti si v 24 (73%) případech všímají vrstevníka a probíhá mezi nimi taktilní kontakt. Opakem je 9 (27%) romských dětí, které si nevšímají ostatních s doplněním hmatu. Z pohledu dětí českých jsou výsledky takové, že 26 (79%) dětí si všímá vrstevníka s využitím hmatového kontaktu a že 7 (21%) dětí nevyužívá kontakt při činnosti s vrstevníkem. Nejčastěji tento kontakt probíhá při hře. Je to logické, jelikož hra je nepřírozenější činností dítěte. Dále kontakt probíhá při řízené činnosti a to ve skupině.

Graf 15

5. Straní se kolektivu

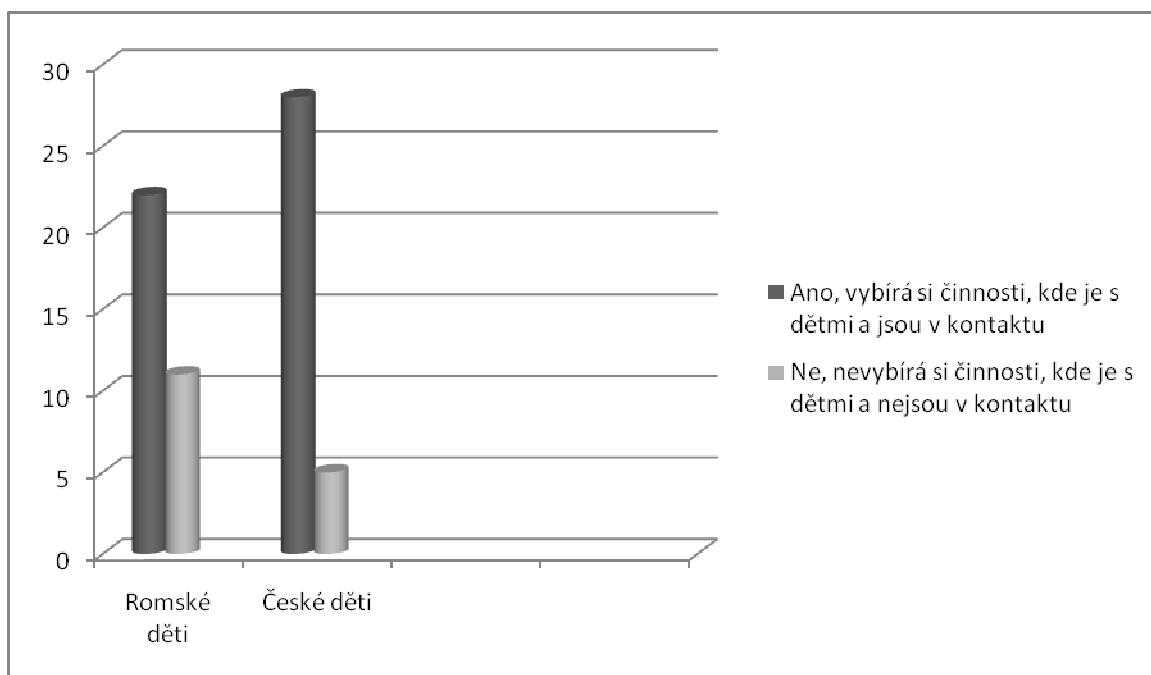
Po závěrečném vyhodnocení výsledků jsem přišla ke stejnému závěru. A to takovému, že 8 (24%) dětí jak českých tak romských se straní kolektivu. Opakem je 25 (76%) dětí romských a českých, kteří kolektiv vyhledávaly.

Graf 16

6. Vybírá si činnosti, kde je s více dětmi a jsou v kontaktu

Zde určitá míra odchylky je. Romské děti v 22 (67%) případech vyhledávají činnost, kde mohou být se svými vrstevníky v kontaktu. Opakem je 11 (33%) romských dětí, které si raději volili činnost samostatnou, bez přítomnosti vrstevníků. Celkem 28 (85%) dětí českých se zapojuje do činností, kde je s vrstevníkem v kontaktu. Dále potom 5 (15%) dětí je raději o samotě a nevyhledává činnosti s vrstevníkem. Ze získaných informací od pedagogického pracovníka jsem se dozvěděla, že ty děti, které si raději hrají samotné, pocházejí z dysfunkčních rodin, což mě velmi překvapilo.

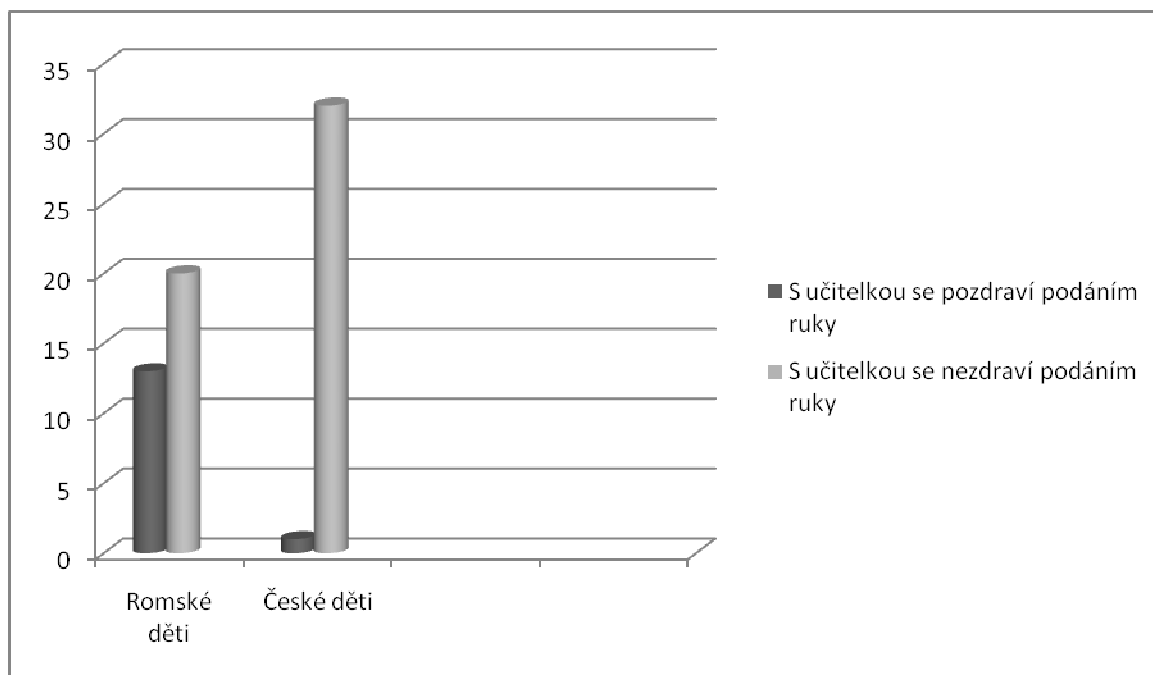

Graf 17

5.3.2 Kontakt s učitelkou

1. S učitelkou se pozdraví podáním ruky

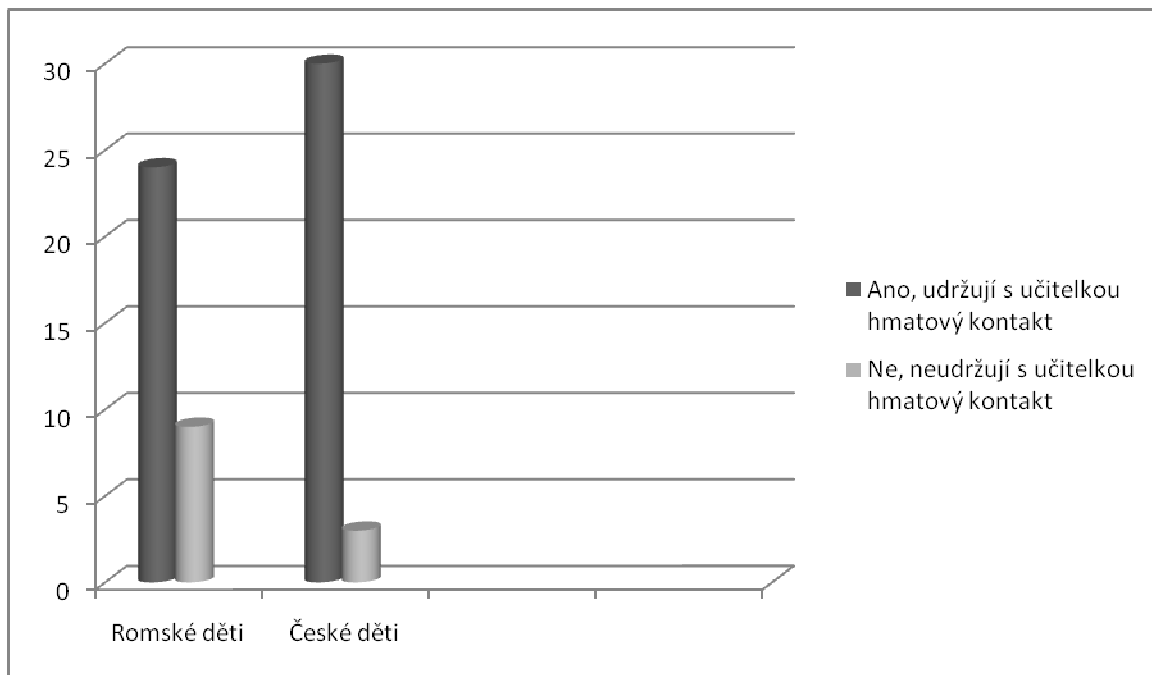
Zde je výrazný rozdíl. Do převahy se dostává romská komunita. Celkem 13 (39%) romských dětí se s učitelkou pozdraví podáním ruky. Opakem je 20 (61%) romských dětí, které nikoliv. Pouze 1 (3%) české dítě se s učitelkou zdraví podáním ruky a zbytek dětí, tedy 32 (97%) českých dětí se s učitelkou zdraví pouze verbálně. Zde tedy vidíme poměrně velký rozdíl, který může být způsobený i romským temperamentem.

Graf 18

2. S učitelkou udržuje hmatový kontakt (dotek)

Zde je menší odchylka. Děti z romské komunity se k učiteli příliš nestahují. Celkem 24 (88%) romských dětí udržuje s učitelem hmatový kontakt a opakem je 9 (12%) dětí, které se k učitelce příliš nevztahují. Až 30 (91%) dětí českých s učitelem udržuje hmatový kontakt, a pouze 3 (9%) děti kontakt neudrží a učitele nevyhledávají. Zde bych to typovala spíše na převahu romské komunity, výsledky mě překvapily. V porovnání s tím, že romské děti se zdraví podáním ruky s učitelem častěji.

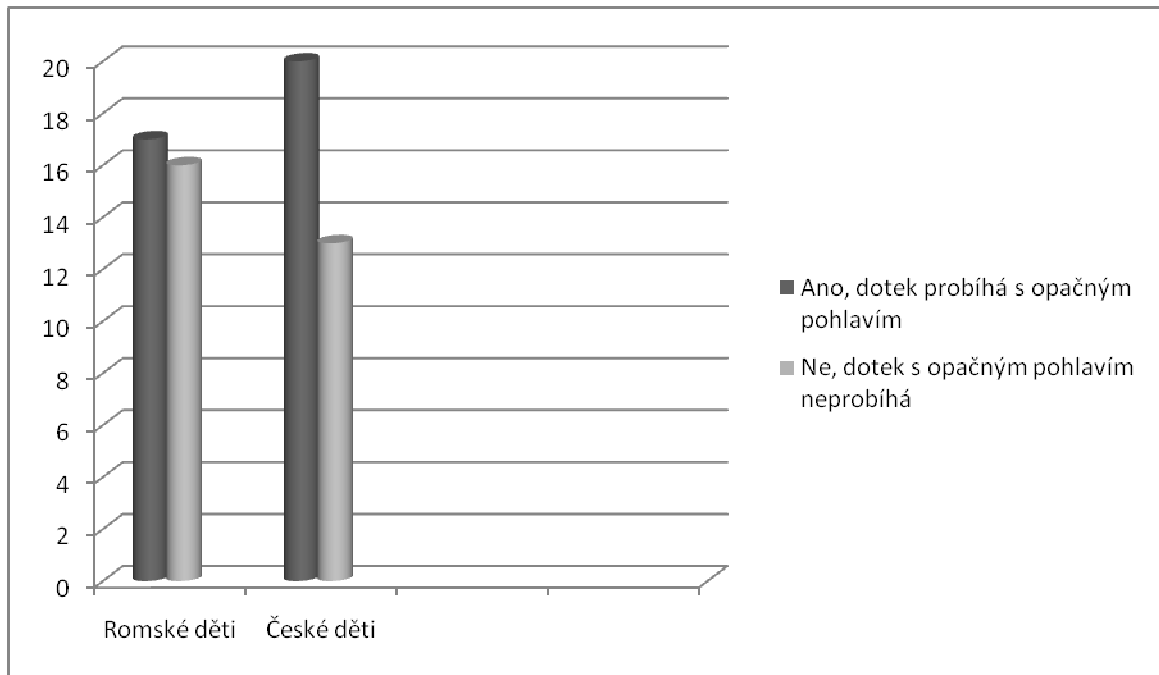

Graf 19

5.3.3 Dotek

1. Dotek probíhá s opačným pohlavím

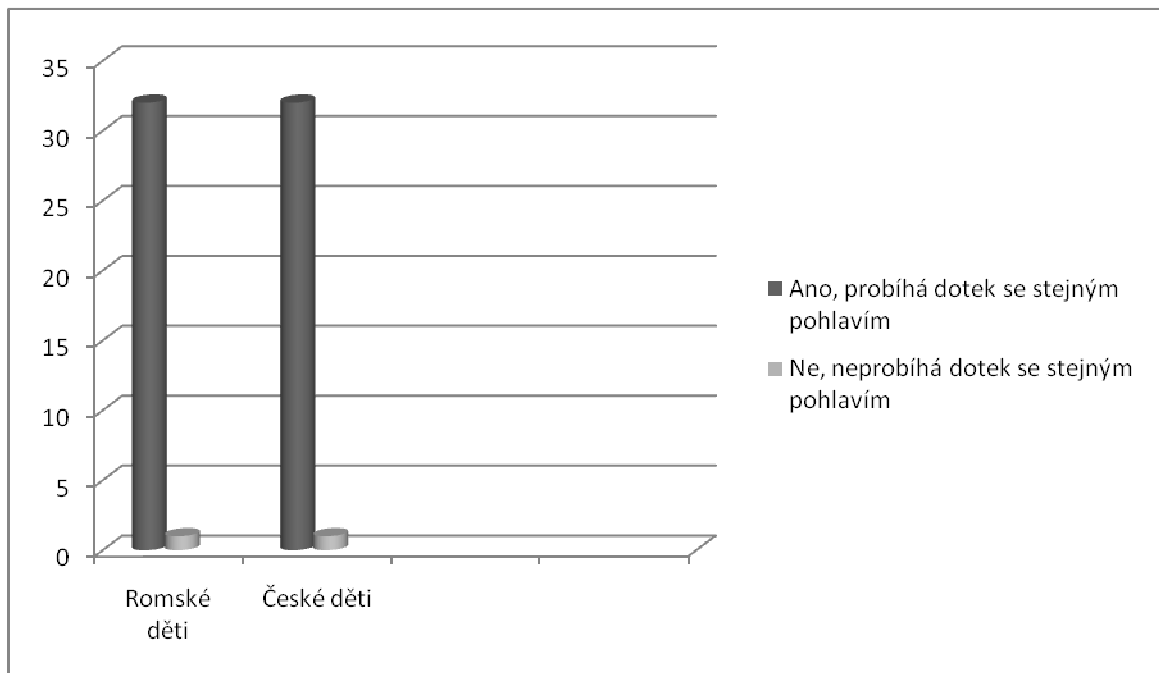
U této položky pozorovacího archu jsem dospěla k závěru, že české děti jsou v této oblasti aktivnější. Celkem 17 (52%) romských dětí vyhledává kontakt s opačným pohlavím a 16 (48%) dětí nikoliv. České děti, celkem 20 (61%) vyhledává vrstevníka opačného pohlaví ke hře a 13 (39%) dětí si raději hraje s vrstevníkem stejného pohlaví. Proto mě výsledky vypovídající o tom, že romská komunita zakládá rodiny mnohem dříve oproti české národnosti, velmi překvapily.

Graf 20

2. *Dotek probíhá se stejným pohlavím*

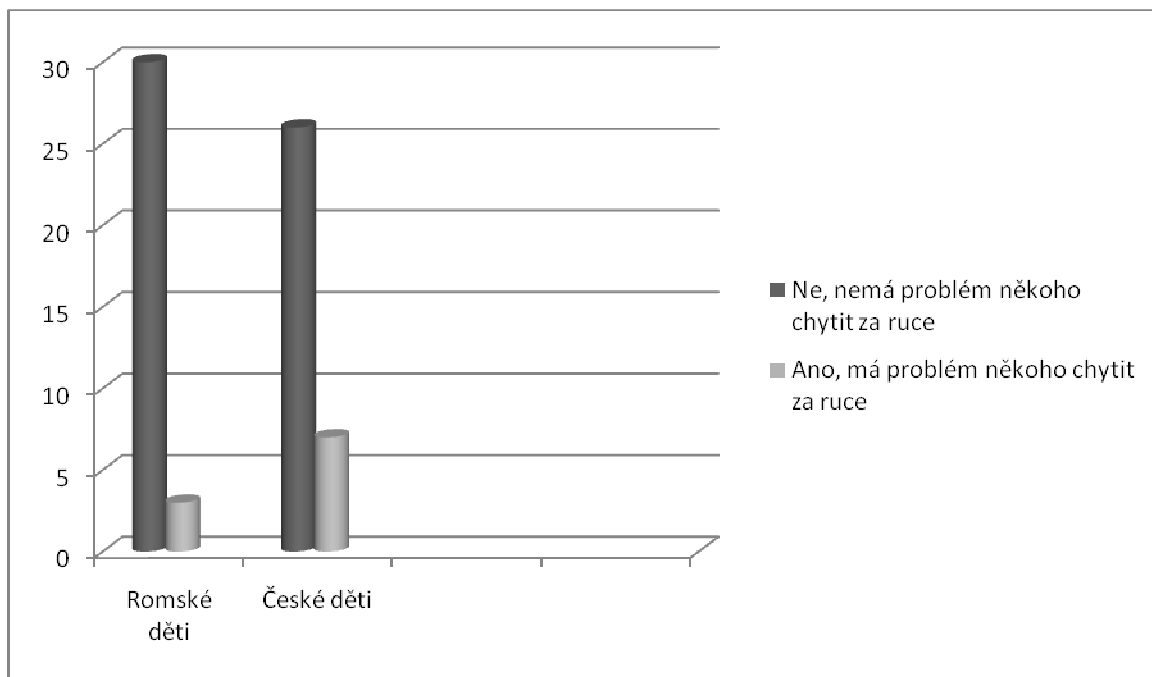
U této položky pozorovacího archu není žádná odchylka. Romské i české děti přichází do kontaktu s vrstevníkem stejného pohlaví v 32 (97%) případech, a pouze 1 (3%) romské dítě a 1 (3%) české dítě si raději hraje s vrstevníkem opačného pohlaví.

Graf 21

3. Při pobídnutí, ať se s někým chytí za ruce, nemá problém

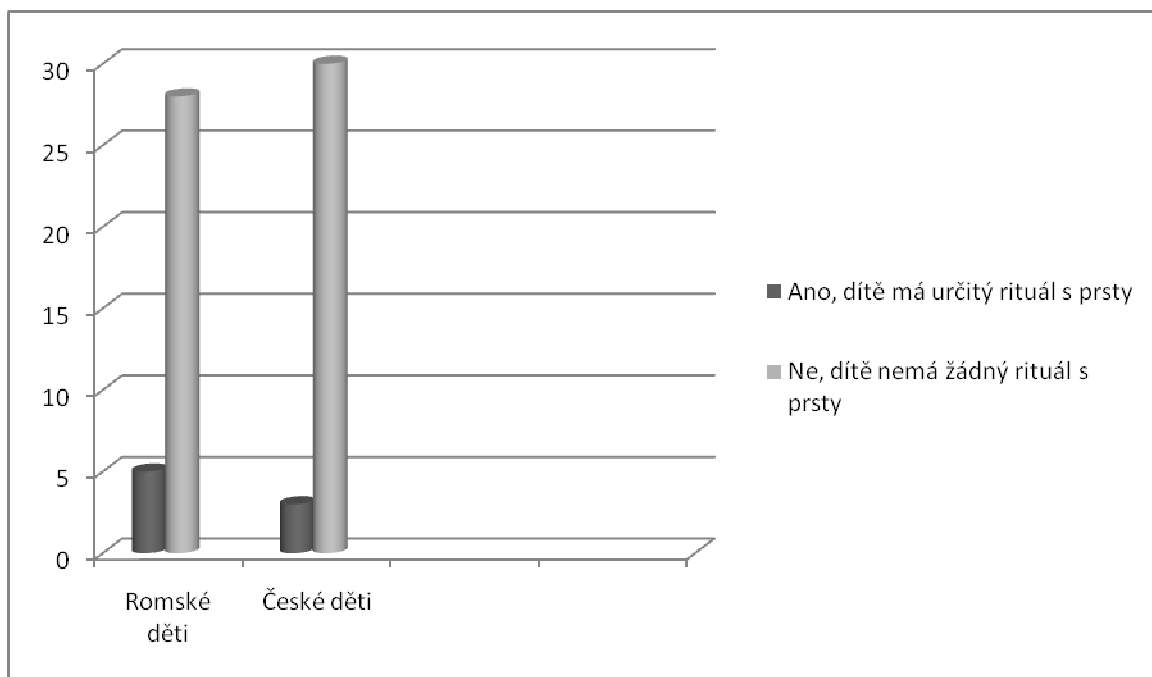
Zde je menší míra odchylky. Romské děti nemají problém chytit kamaráda za ruce v 30 (91%) případech, opakem jsou 3 (9%) děti, které nechtěly nikoho chytit za ruce. Celkem 26 (79%) dětí českých taktéž nemá problém se chytit s kamarádem za ruce a 7 (21%) děti tuto činnost odmítlo. Děti měly možnost chytit kohokoliv, jak kamaráda stejného nebo opačného pohlaví. Většinou si děti vybíraly kamaráda- tedy stejné pohlaví.

Graf 22

4. Dítě si hraje s prsty (určitý rituál)

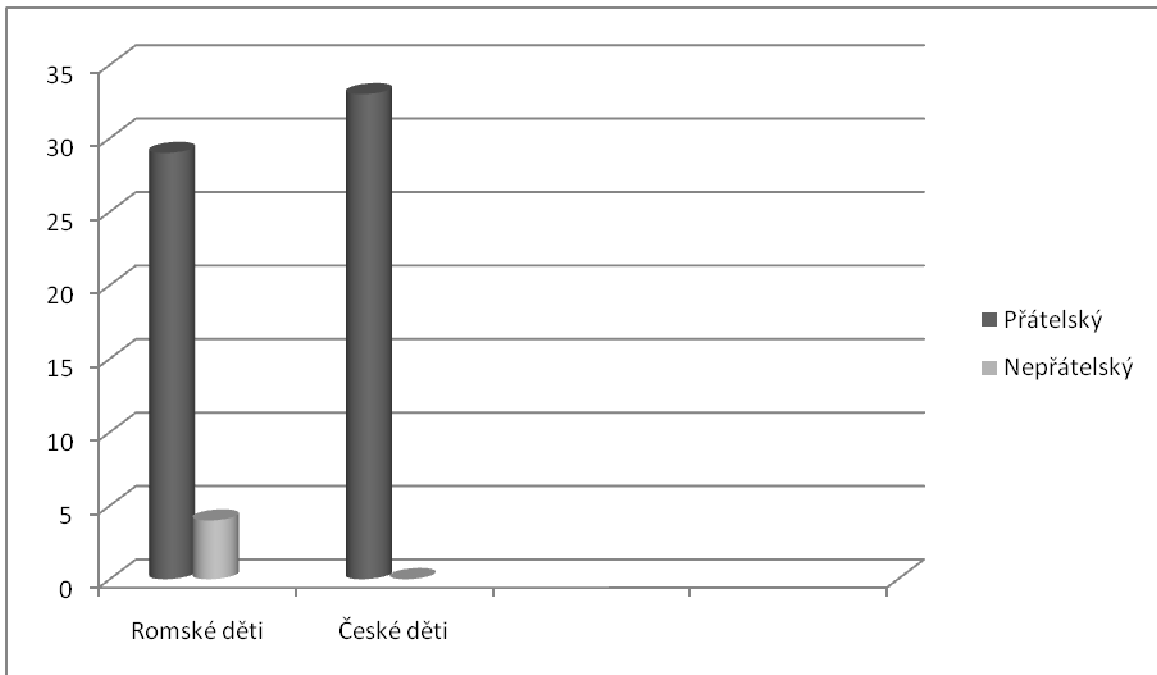
Z mého krátkodobého a přímého pozorování vyšlo najevo, že opravdu některé děti rituál mají. Celkem 5 (15%) romských dětí rituál opakovalo a 28 (85%) žádný rituál nemělo. Dále 3 (9%) děti české národnosti taktéž měly rituál, který jsem zpozorovala, jinak 30 (91%) dětí rituály neměly. Rituály, které jsem zpozorovala se týkaly jak zlovyků- kousání nehtů, dále tření rukou o sebe nebo hra s prstýnkem.

Graf 23

5. Dotek vůči ostatním je

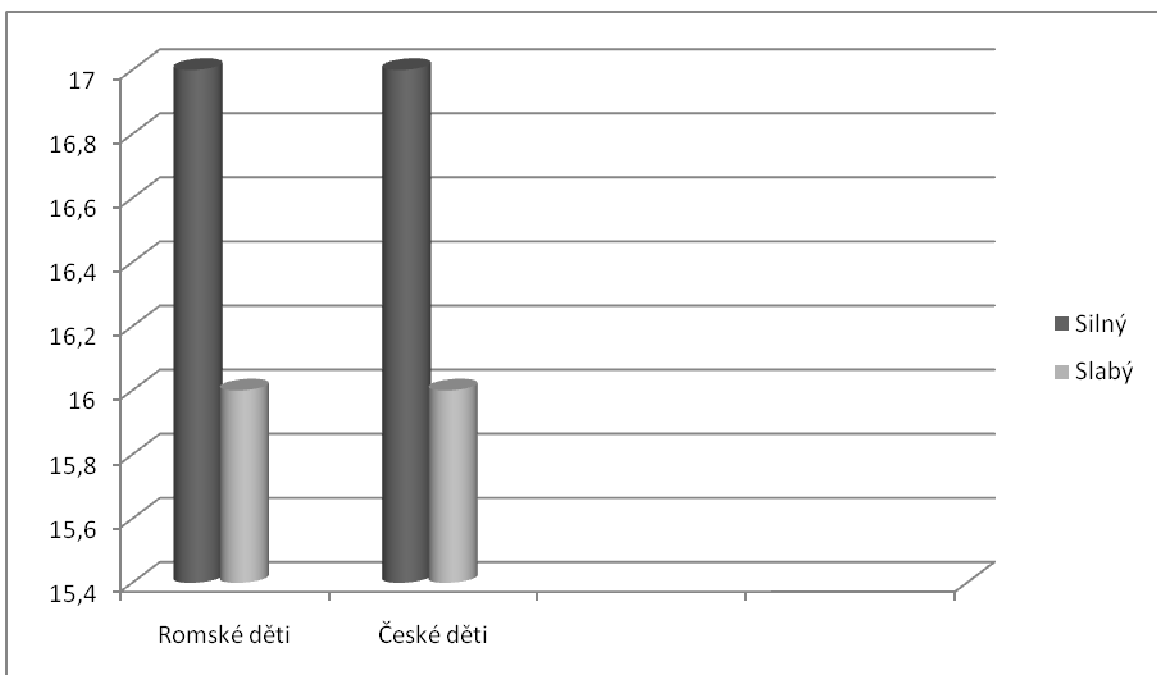
V pozorovacím archu jsem měla na výběr ze dvou možností. A to že dotek vůči ostatním je buď *přátelský* nebo *nepřátelský*. Celkem 29 (88%) romských dětí mělo dotek přátelský a neměly s ním žádný problém. Dále jsem usoudila, že 4 (12%) romské děti, především chlapci mají dotek nepřátelský. Ten se projevoval agresivitou, posměchem vůči osobě přijímající dotek. Všechny české děti, tedy 33(100%) dětí, měly dotek přátelský.

Graf 24

6. Stisk ruky je

Tato položka pozorovací archu obsahovala výběr možností *silný* nebo *slabý* dotek vůči vrstevníkovi. Každému dítěti jsem se představila a podala si s ním ruku. Tím pádem jsem získala odpověď na tuto položku. Celkem 17 (52%) dětí romských a českých mělo stisk ruky silný, byly dominantnější než 16 (48%) dětí, které měly stisk ruky slabý.

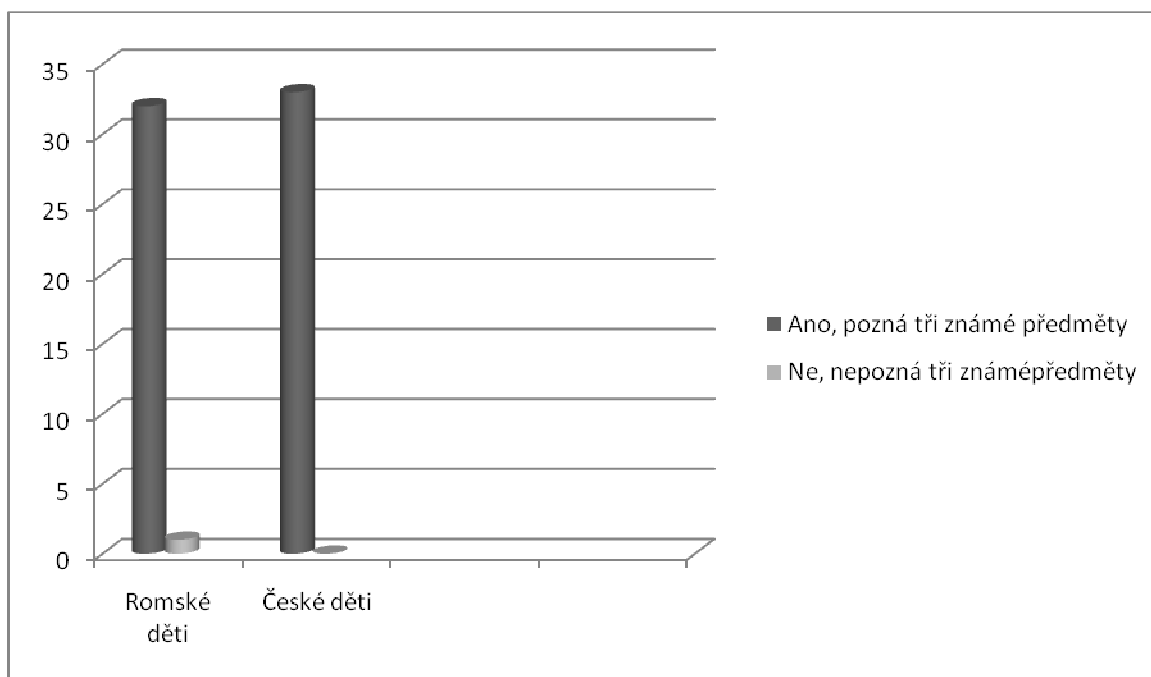
Graf 25

5.3.4 Hmat

U všech činností v této oblasti jsem použila šátek, abych dětem zavázala oči.

1. Pomocí hmatu pozná tři známé předměty

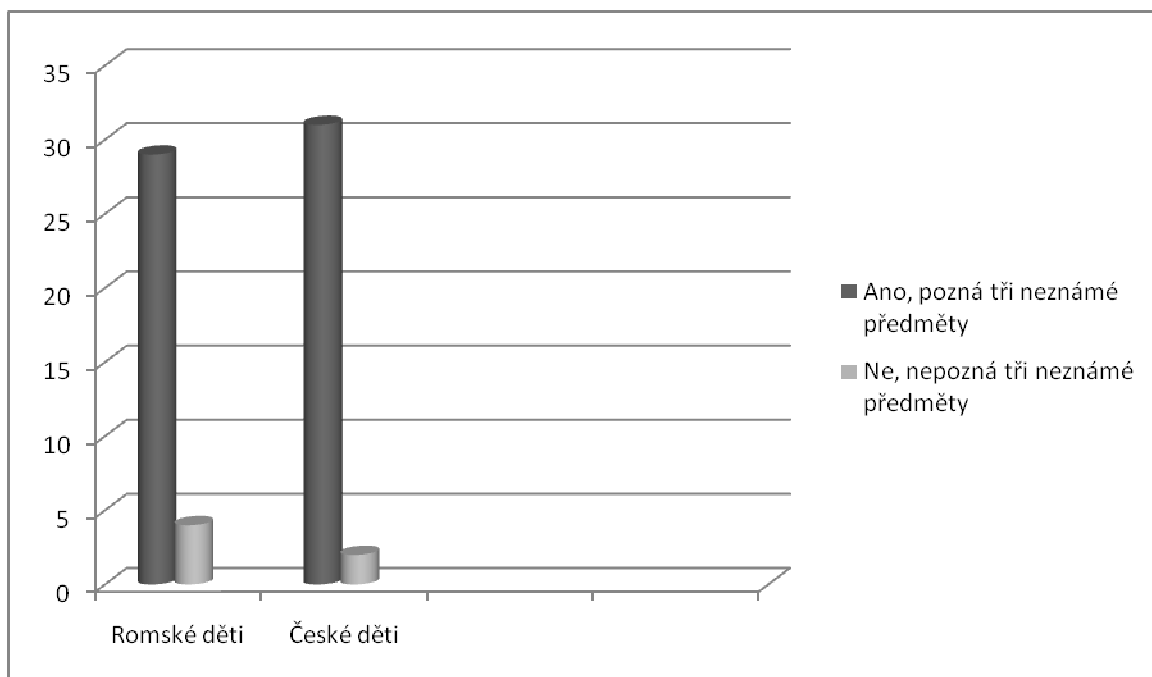
U této položky nebyly výrazné rozdíly. Děti měly poznávat tři předměty, jmenovitě Pet lahev, tužku a míč. Romské děti v 32 (97%) případech předměty poznaly, pouze 1 (3%) předškolní dítě mělo problém pojmenovat tužku. Celkem 33 (100%) dětí českých poznalo všechny předměty bez problému.

Graf 26

2. Pomocí hmatu pozná tři neznámé předměty

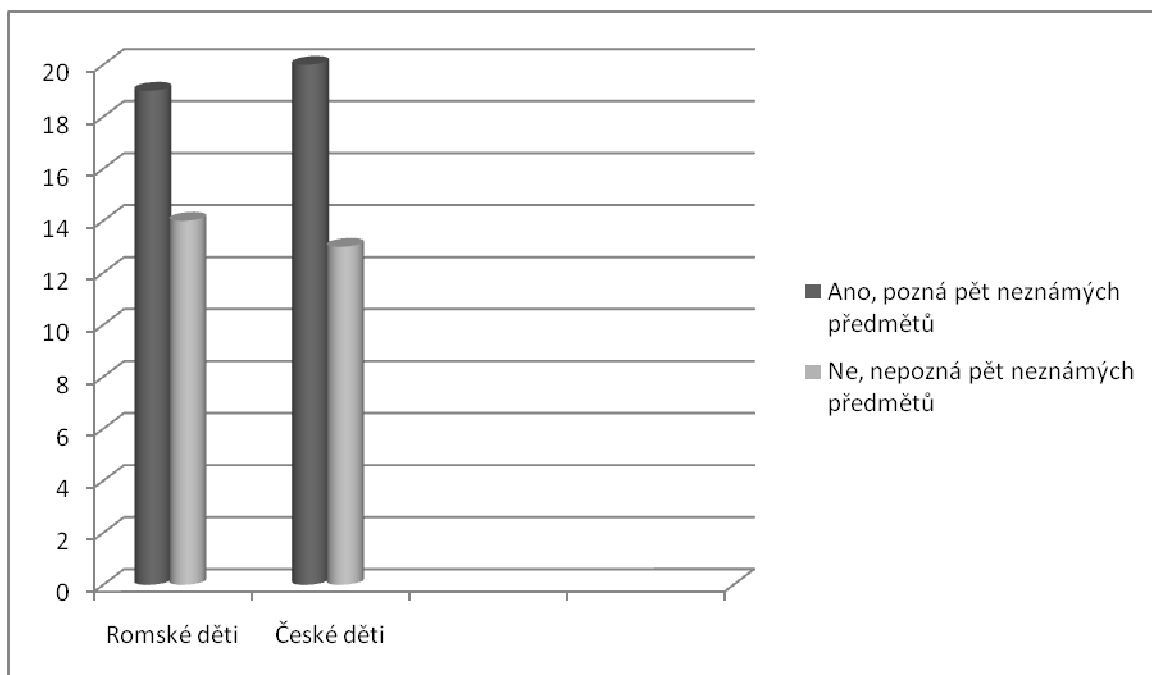
Zde byly mírnější rozdíly. Děti měly rozpoznat tři neznámé předměty- plyšového medvěda, gumičku do vlasů a lžici. Neznámé předměty proto, že tyto předměty děti neměly u sebe ve třídě a nepřicházejí s nimi denně do kontaktu. Celkem 29 (88%) dětí romských předměty rozpoznalo bez problémů. Opakem byli 4 (12%) děti, které většinou nerozeznaly gumičku do vlasů, a tvrdili, že je to kolečko. Jednalo se o děti v předškolním věku. Celkem 31 (94%) dětí českých taktéž poznalo neznámé předměty bez pochybení, ale 2 (6%) děti s tím měly problém, a nedokázaly určit, že se jedná o plyšového medvěda.

Graf 27

3. Pomocí hmatu pozná pět neznámých předmětů

Zde děti rozeznávaly brýle, herní kostku, náramkové hodinky, sponku do vlasů a bonbon. Po skončení činností si bonbon mohli vzít. Celkem 19 (58%) romských dětí poznalo vybrané předměty. Opakem bylo 14 (42%) dětí, které alespoň jeden z předmětů nerozeznalo. Nejčastěji to byly náramkové hodinky. Celkem 20 (61%) českých dětí rozeznalo předměty bez problémů a 13 (39%) dětí s rozeznáváním mělo problém. Nejčastěji se jednalo o nerozeznání bonbonu a náramkových hodinek.

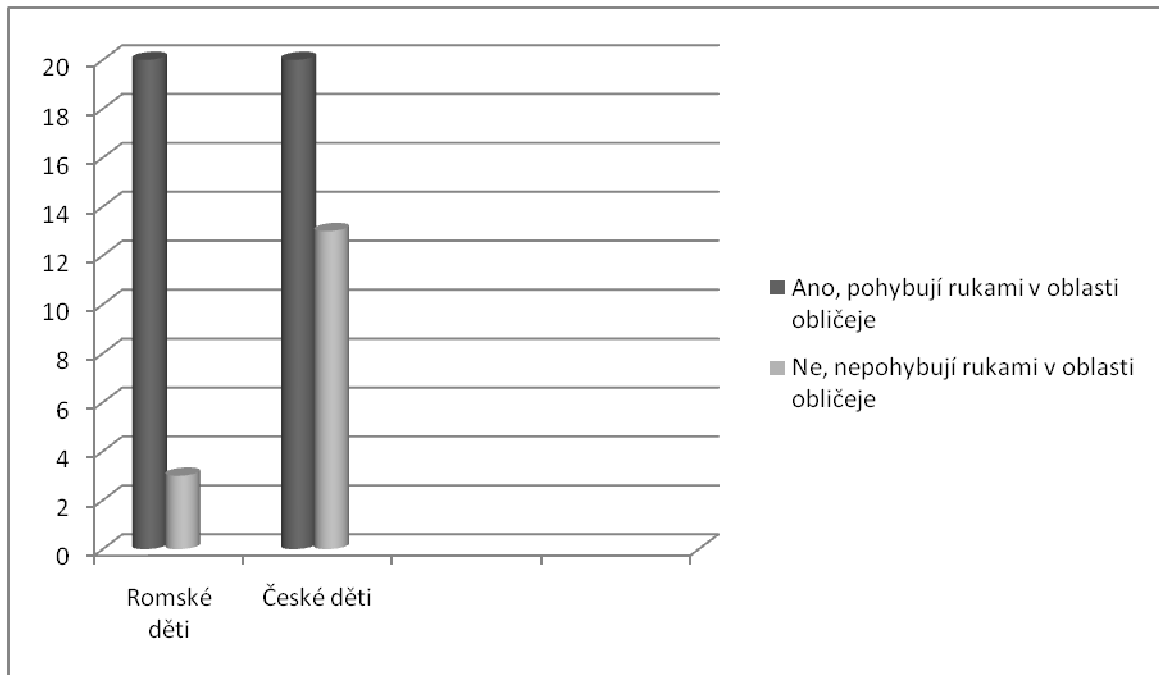

Graf 28

5.3.5 Pohyby rukou

1. Pohyby rukou v obličeji

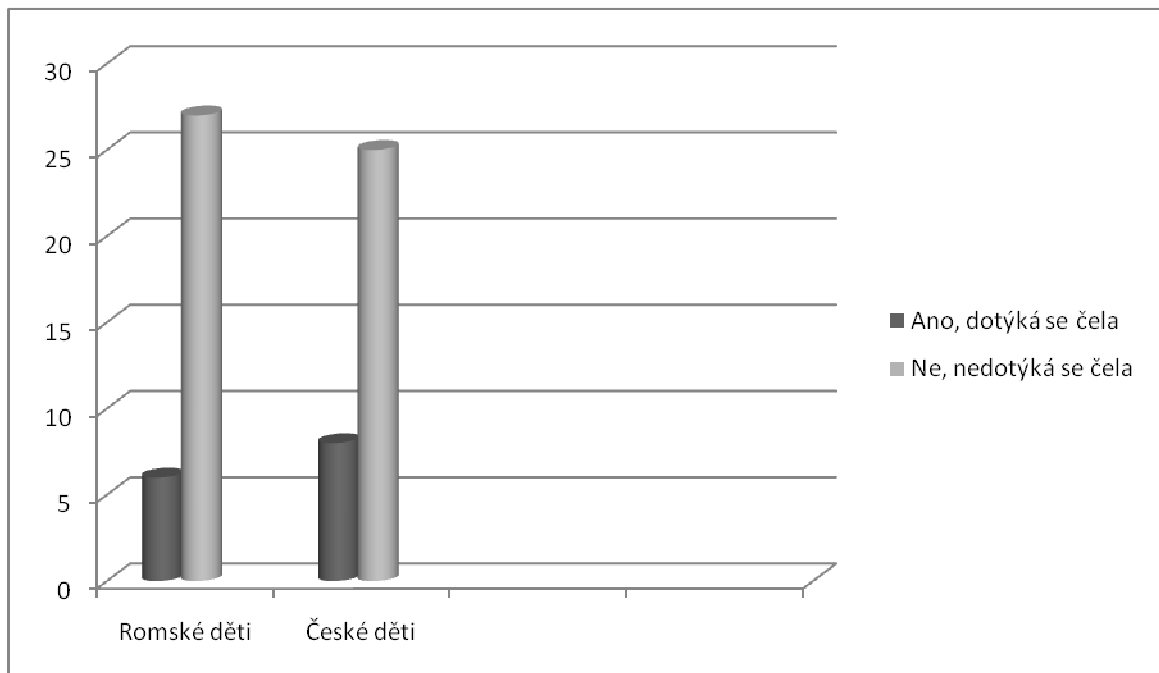
Výsledky jsou rovnocenné. Celkem u 20 (61%) romských a českých dětí jsem zaznamenala pohyby rukou v oblasti obličeje, a u 13 (39%) dětí jsem žádné pohyby nezaznamenala. Jednalo se o doteky vůči sobě samému, které probíhaly v oblasti obličeje, tedy v okolí očí, nosu a pusy.

Graf 29

2. Dotýká se čela

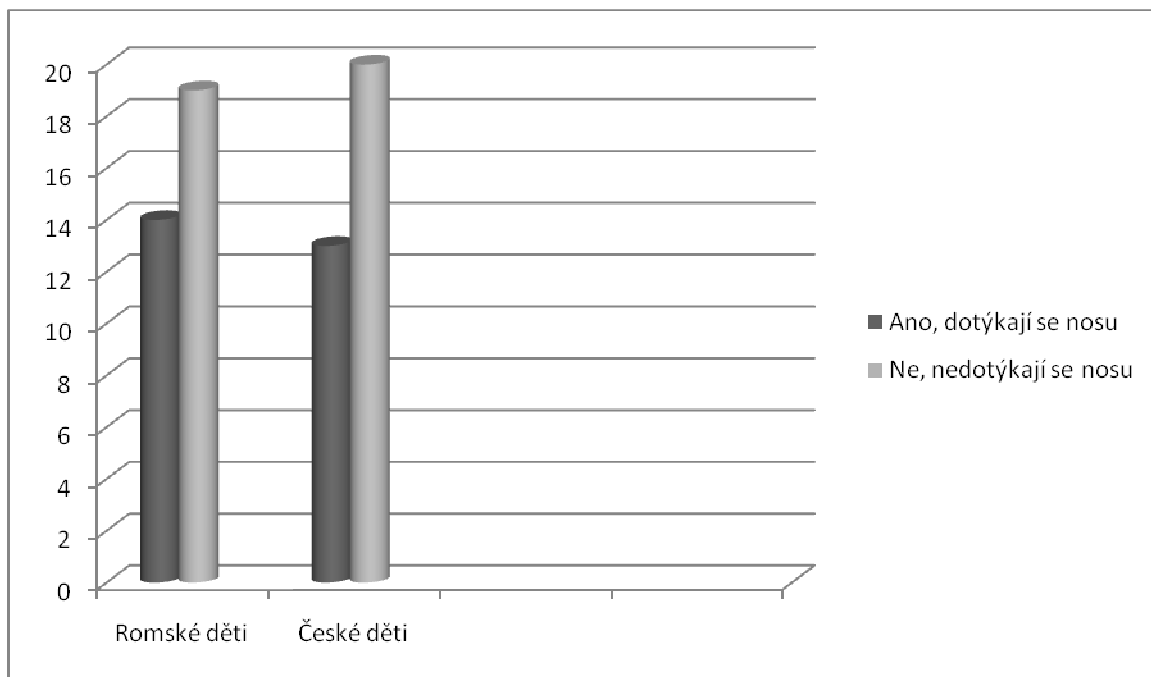
Tyto výsledky vykazují mírnou odchylku. Celkem 6 (18%) romských dětí se čela dotýká, kdežto 27 (82%) dětí nikoliv. Dohromady 8 (24%) českých dětí se dotýká čela, ale v 25 (76%) případech děti tento druh činnosti nedělají. Častěji se čela dotýkala děvčata.

Graf 30

3. Dotýká se nosu

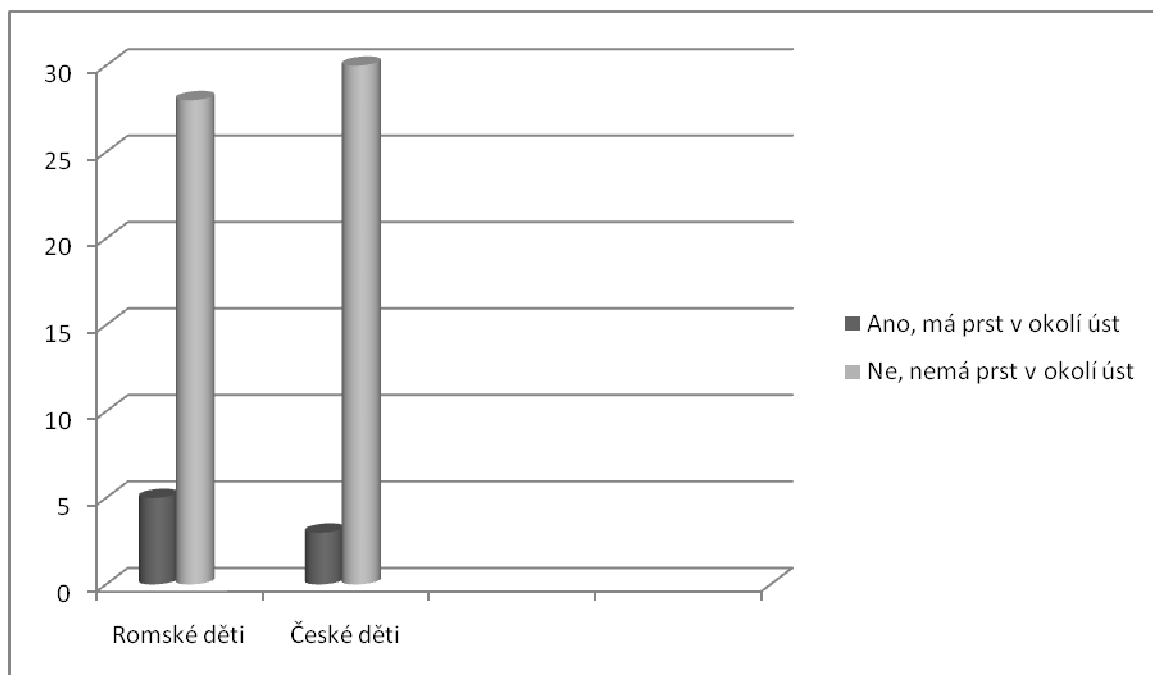
Taktéž výsledky bez větší odchylky. Celkem 14 (42%) romských dětí se nosu dotýká a 19 (58%) dětí nikoliv. České děti se nosu dotýkají v 13 (39%) případech a 20 (61%) dětí se nosu při pozorování nedotkly vůbec. Rozdíl je jen velmi nepatrný a to také možná proto, že v období realizace pozorování probíhala chřipková epidemie. Myslím si, že kdyby byly všechny děti zdravé, ukázaly by se jiné výsledky.

Graf 31

4. Prst v okolí úst

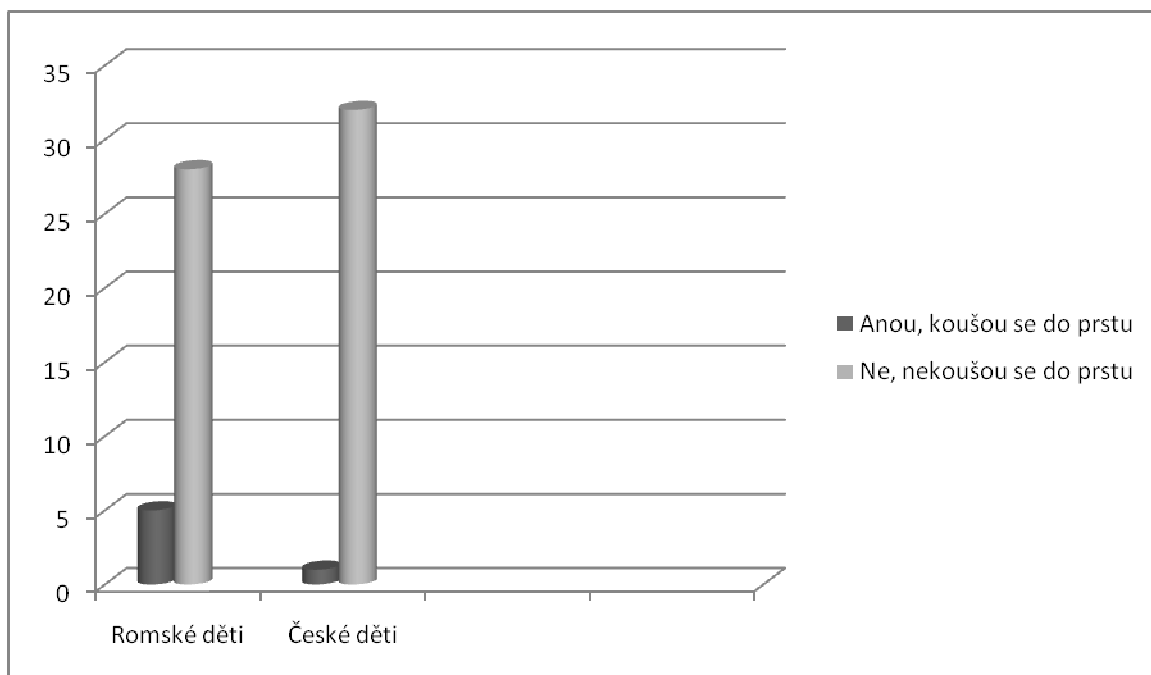
Opět bez větších rozdílů. Z celkového počtu romských dětí má prst v okolí úst 5 (15%) dětí, jsou to děti především předškolního věku. U jednoho romského chlapce jsem si všimla, že prst v okolí úst měl neustále, z mého pohledu se jednalo o neurotickou poruchu, jelikož jsem se později dozvěděla, že jeho rodiče jsou alkoholici a o chlapce se příliš nestarají. Dále 28 (85%) romských dětí tuto činnost nedělá. Celkem 30 (91%) dětí českých tuto činnost nedělá, pouze 3 (9%) české děti ano.

Graf 32

5. Kousání do prstu

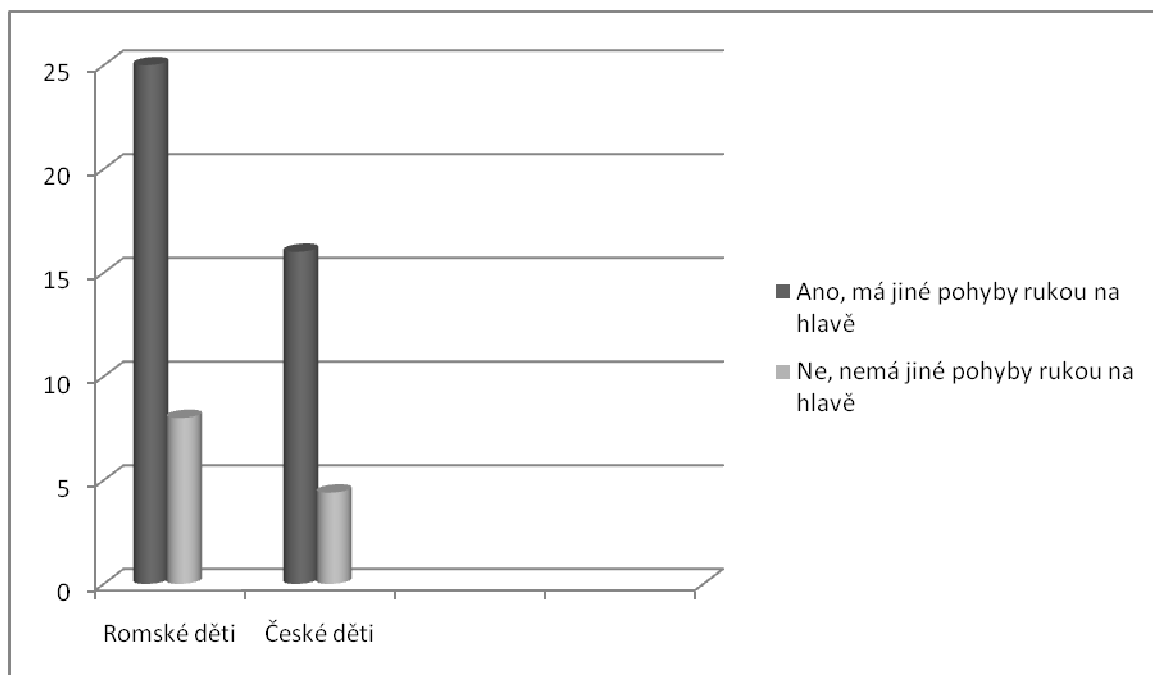
Zde už odchylka je, ale ne zas velká míra odlišnosti. Celkem 5 (15%) romských dětí se kouše do prstů, jednalo se spíše o menší děti především předškoláky. Opakem je 28 (85%) romských dětí, které o činnost nedělají. U dětí české národnosti se do prstů kouše pouze 1 (3%) dítě, jinak 32 (97%) českých dětí ne. Většinou to tyto děti dělají nezáměrně a to při hře.

Graf 33

6. Jiné pohyby rukou na hlavě

V tomto směru jsou dominantnější romské děti. Ať už se jedná o pohyby rukou v okolí uší a především vlasů, 25 (76%) romských dětí tyto pohyby dělá. Naopak u 8 (24%) romských dětí jsem nezaznamenala jiné pohyby rukou na hlavě. Celkem 16 (48%) českých dětí má výrazné pohyby rukou na hlavě a opakem je 17 (52%) českých dětí, které nemají žádné výrazné pohyby rukou na hlavě.

Graf 34

Shrnutí:

Jak už bylo řečeno, cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda existují rozdíly v oblasti haptiky mezi dětmi české národnosti a dětmi z romské komunity. Výsledky pozorování ukázaly, že rozdíly mezi těmito dvěma skupinami jsou velmi malé, a spíše žádné. Ve všech pozorovaných oblastech a podoblastech jsou výsledky téměř totožné nebo vyrovnané. V první zkoumané oblasti byla jen menší odchylka v *navazování vztahů* a začlenění do kolektivu v neprospěch romských dětí. V druhé zkoumané oblasti *kontakt s učitelkou* byly rozdíly patrnější, a to především ve způsobu pozdravu učitele. Většina romských dětí se s pedagogickým pracovníkem zdraví podáním ruky. Ve třetí zkoumané oblasti *dotek* rozdíly nebyly znatelné, všechny složky byly vyvážené. Čtvrtá oblast, která se věnovala poznávání předmětů za pomoci *hmatu*, byla také vyrovnaná a bez odchylek. V páté oblasti, která se zabývala *pohyby rukou v obličeji*, byly výsledky téměř vyrovnané, až tedy na podoblast kousání do prstu. Všechny stanovené cíle výzkumu jsem naplnila a dosáhla těchto výsledků.

ZÁVĚR

Moje bakalářská práce mě velmi obohatila. A to jak o teoretické vědomosti, tak i po stránce praktické. Dozvěděla jsem se spoustu informací, ve kterých jsem si nebyla jistá a měla jsem v nich nesrovnalosti. Spoustu věcí jsem si uvědomila a ujasnila.

Praktickou část jsem od začátku brala jako neprozkoumanou oblast. Po dlouhodobém a hloubkovém vyhledávání informací o výzkumu haptiky mezi dvěma národy jsem byla neúspěšná. Dospěla jsem k názoru, že žádný takový výzkum prozatím nebyl proveden a realizován. Tím větším impulzem pro mě tato práce byla. Impulsem z toho pohledu, že se pouštím do výzkumného šetření v oblasti, která není prozkoumaná a ve které chybí jasné informace a výsledky.

Z mého pohledu mě velmi obohatila část výzkumná. Při získávání dat do dotazníků a pozorovacích archů jsem dvakrát navštívila město Vsetín. Zde sídlí spousta Romů. Navštívila jsem přímo Romskou osadu, kde se většina Romů přestěhovala po nátlaku nejmenovaného politika. Při návštěvě jejich kolonie, a tím, že jsem vstoupila na jejich území, jsem si uvědomila, že to nejsou zlí lidé. Spousta lidí má tyto předsudky, i já jsem je měla, dokud jsem si dva dny nevyzkoušela zúčastnit se života v jejich kolonii. Tuto zkušenost beru za velký přínos pro mě i pro tuto práci. Při psaní práce jsem nebyla ovlivněna předsudky, a psala jsem čistě z pohledu, který jsem viděla a vycházela jsem z něho.

Ze získaných dat v dotazníkovém šetření jsem utvořila obecný přehled o respondentech, který vypovídá o zkoumaných osobách. V oblasti pozorování jsem vytvořila souhrnný přehled, a to jak českých dětí, tak dětí romských.

V empirické části jsem po zkompletování dat došla k závěru, že rozdíly v oblasti haptiky mezi romskými a českými dětmi nejsou skoro žádné.

Pevně věřím, že bakalářská práce může přínosem pro lidi, kteří se zabývají touto problematikou a samostatnou romskou komunitou. Zároveň doufám, že může být přínosem i pro obyčejné lidi, kteří se o romskou komunitu zajímají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 9788021044548.
- [2] BYTEŠNÍKOVÁ Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3008-0.
- [3] DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2018-0.
- [4] DOHERTY- SNEDDON, Gwyneth. *Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-043-7.
- [5] FORET, Miroslav. *Marketingový průzkum: poznáváme svoje zákazníky*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2183-2.
- [6] GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.
- [7] HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-1593-3.
- [8] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] KELNAROVÁ, Jarmila, Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie 1. díl: Pro studenty zdravotnických oborů*. Praha: Grada Publishing, a.s, 2010. ISBN 978-80-247-3270-1.
- [10] KOTLER, Philip, Veronice VONG a John SAUNDERS. GARY AMSTRONG. *Moderní marketing: 4. evropské vydání*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1545-2.
- [11] KOZEL, Roman. *Moderní marketingový výzkum*. Praha: Grada, 2006. ISBN 802470966.
- [12] KŘIVOHLAVÝ, Jaro.. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. Praha: Svoboda, 1988.
- [13] LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ Dana. *Vývojová psychologie: 2., aktualizované vydání*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2006. ISBN 80-247-1284-9.

- [14] MÜLLEROVÁ, Stanislava. *Komunikace ve škole: vybrané kapitoly*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-618-0.
- [15] NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-0738-1.
- [16] NOVÁK, Tomáš.. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.
- [17] PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy-dovednosti-poruchy*. Praha: Grada, 2005. ISBN 8024708582.
- [18] SLAVÍK, Milan. *Vysokoškolská pedagogika*. Praha: Grada publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-4054-6.
- [19] SMEJKAL, Vladimír. SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ, Hana. *Lexikon společenského chování: 5. zcela přepracované a aktualizované vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 802470966.
- [20] SVATOŠ, Tomáš.. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: teoretická minima a praktické náměty*. Hradec Králové: Gaudeamus UHK, 2006. ISBN 80-7041-176-7.
- [21] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2698-4.
- [22] TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace: co nám prozradí lidské chování a jednání, a jak toho využít*. Brno: Computer Press, 2003. ISBN 80-722-6429-x.
- [23] THIEL, Erhard. *Řeč lidského těla: prozradí víc než tisíc slov*. Bratislava: PLASMA SERVICE, 1993. ISBN 80-901412-1-8.
- [24] THIEL, Erhard. *Mluvíme tělem: řeč těla prozradí víc než tisíc slov*. Praha: Knižní klub, 1997. ISBN 80-7176-511-2.
- [25] VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Tzn. To znamená.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1.....	31
Graf 2.....	32
Graf 3.....	32
Graf 4.....	33
Graf 5.....	33
Graf 6.....	34
Graf 7.....	38
Graf 8.....	39
Graf 9.....	40
Graf 10.....	41
Graf 11.....	42
Graf 12.....	43
Graf 13.....	43
Graf 14.....	44
Graf 15.....	45
Graf 16.....	45
Graf 17.....	46
Graf 18.....	47
Graf 19.....	48
Graf 20.....	49
Graf 21.....	49
Graf 22.....	50
Graf 23.....	51
Graf 24.....	52
Graf 25.....	52

Graf 26.....	53
Graf 27.....	54
Graf 28.....	55
Graf 29.....	56
Graf 30.....	56
Graf 31.....	57
Graf 32.....	58
Graf 33.....	59
Graf 34.....	60

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1.....	25
----------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

PI: Dotazník

PII: Pozorovací arch

PIII: Fotografie místa výzkumu- Vsetín

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Milé děti, holky a kluci. Připravila jsem pro vás dotazník, který se zabývá neverbální komunikací, a to haptikou. Haptika je druh komunikace, kdy používám dotek, ruce.

Dotazník je anonymní a bude sloužit jen pro moji závěrečnou práci ve škole. Chci vás poprosit, pozorně čtete otázky a snažte se odpovídat pravdivě. U otázek kde máte na výběr, zakroužkuj svoji odpověď a kde na výběr není tam dopiš odpověď.

Děkuji vám moc za spolupráci.

.

Nikol Kattauerová- studentka 3. ročníku Učitelství pro mateřské školy

1. Jsi:

DÍVKA CHLAPEC

2. Tvůj věk je:

3. Chodíš do Mateřské školy nebo základní školy?

4. Pokud jsi odpověděl základní školy, tak do které třídy?

5. Žiješ s oběma rodiči?

ANO NE

6. Máš sourozence?

ANO NE

7. Když jdete s rodinou na procházku, držíš se s rodiči za ruce?

ANO NE

8. Když uděláš něco dobře a maminka tě pochválí, přidá i pohlazení?

ANO NE

9. Ve školce nebo škole, podáváš si s paní učitelkou ruce?

ANO NE

10. Máš kamaráda nebo kamarádku, se kterým máš speciální pozdrav, pomocí rukou?

ANO NE

11. K čemu nejčastěji používáš ruce?

Děkuji moc za spolupráci a tvůj čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

PŘÍLOHA PII: POZOROVACÍ ARCH

Přirozeně přichází do styku s ostatními dětmi	ANO	NE
Pozdraví se s dětmi za pomoci rukou	ANO	NE
Pozdraví se s ostatními dětmi dotekem	ANO	NE
Všímá si ostatních dětí a doplní to hmatem	ANO	NE
S učitelkou se pozdraví podáním ruky	ANO	NE
S učitelkou udržuje hmatový kontakt (dotek)	ANO	NE
Dotek probíhá s opačným pohlavím	ANO	NE
Dotek probíhá se stejným pohlavím	ANO	NE
Při pobídnutí, ať se s někým chytí za ruce nemá problém	ANO	NE
Straní se kolektivu	ANO	NE
Vybírá si činnosti, kde je s více dětmi a jsou v kontaktu	ANO	NE
Dítě si hraje s prsty (určitý rituál)	ANO	NE
Dotek vůči ostatním je	přátelský	nepřátelský
Stisk ruky je	silný	slabý
Pomocí hmatu pozná tři známé předměty	ANO	NE
Pomocí hmatu pozná tři neznámé předměty	ANO	NE
Pomocí hmatu pozná pět neznámých předmětů	ANO	NE
Pohyby rukou v obličeji	ANO	NE
Dotýká se čela	ANO	NE
Dotýká se nosu	ANO	NE
Prst v okolí úst	ANO	NE
Kousání do prstu	ANO	NE
Jiné pohyby rukou na hlavě	ANO	NE

PŘÍLOHA PIII: FOTOGRAFIE MÍSTA VÝZKUMU- VSETÍN

